

Pesach cleaning or OCD

Show# 63 | April 2nd 2016

הגדה של פסח ברכת השיר דיני מכירת חמץ אות ב

ב) שלא למכור לנכרית שיש לה בעל, שאין קנין לאשה בלא בעלה³⁷.

אגרות משה אורח חיים חלק ה סי' כ אות יא-אם מותר למכור חמץ לנכרית שבעלה ישראל מומר

מה שראה כתר"ה בהגדה ברכת השיר, שכתב שאין למכור החמץ קוה"פ לנכרית שיש לה בעל ישראל מומר, מטעם שכל מה שקנתה אשה קנה בעלה, ונמצא שהוא חמץ של ישראל מומר דאסור בהנאה. הנה וודאי בדיני התורה, כיוון שאין קידושין תופסין לישראל מומר בנכרית, אין להישראל שום זכות בנכסי אשתו הנכרית. אבל בדיני הערכאות, אם בדיני המדינה איכא זכות לבעל הנוכרי בנכסי אשתו, הרי גם לישראל המומר יש לו זכות בנכסי אשתו הנוכרית. וכיוון שיש לישראל המומר בעלה זכות בערכאות, נמי אין למכור לה. ורק באופן זה שייך זה, ומסתמא רק לאופן כזה נתכווין. ואין לומר שהוא מטעם דאף שלא קנה בעלה המומר כלום, אסור, משום שהיא נותנת מכל מה שיש לה לבעלה המומר, לאכול וליהנות. דלא שייך זה אלא בקונה הנכרית באיזה חנות מאכלות אסורות לצורכה, שוודאי תיתן ממה שקונה לבעלה. והווי זה כברור כל כך, שגם תחילת קנייתה הוא לבעלה, שיש להחשיב זה כלפני עיוור ממש, ואין להתיר מצד לפני דלפני. אבל במה שמכר לה ישראל בשביל הפסח, כדי שלא יעבור על בל יראה ובל ימצא, הרי ברור שגם היא עצמה לא תיקח כלום משם לצורכה. ולא שייך לאסור אלא מצד שקונה בעלה מדיני ערכאות כדלעיל.

שו"ת שבות יעקב חלק א סימן כ

במדינה אשר אנכי יושב בקרבה ישראל אחד נשוי נכרית אשר לא כדת והיא נוהגת מנהג נכרית בכל דבר והוא נוהג בשאר דברים כמנהג ישראל וגם הולדות חולקים ונפל לנו ספק חמץ שנמצא אתה עמה אחר הפסח אי מותר בהנאה כחמץ של נכרי שעבר עליו הפסח או נימא דמה שקנתה אשה קנה בעלה ואסור בהנאה כחמץ של ישראל:

תשובה בהשקפה ראשונה נראה דאסור משום חמץ שעבר עליו פסח דמה שקנתה אשה קנה בעלה וכדאית' בש"ס דנדרים ובסנהדרין וכן מבואר כמה פעמים בש"ס והכי קי"ל כמבואר בטי"ד סי' רכ"ב ובא"ה סי' פ"ה

ובח"מ סי' קכ"ז ואין סברא לחלק ולומר דנכרית שאני כיון דאין קידושין תופסין בה וכדאיתא בקדושין פ' האומר דף ט"ו ע"ב כל מי שאין לה עליו ולא על אחרים קדושין הולד כמותה ואיזה זו ולד שפחה ונכרית ויליף שם בש"ס מקרא דלא תתחתן בם ולא תקח ע"ש בתוספ' ומה"ט נמי אמרינן דאין אישות לנכרית מ"מ נראה דיש בה מנהג אישות לענין הרבה דברים וכדאית' בסנהדרין פ"ד מיתות ודבק בו ולא באשת חבירו וכן גבי יפת תואר אמרינן פ"ק דקדושין דף כ' אשת אפי' אשת איש ש"מ דאית להו אישות רק לענין איסור לאו ומיתה אמרינן דאין להם אישות וכ"כ התוספ' להדיא בפ' אין מעמידין דף ל"ו ע"ב ד"ה משום נשג"ז ע"ש ונרא' דה"ה לענין קניית ממון הוי כאישות וכן משמע מלשון הירושלמי דברכות שהובא שם בתוספ' עשר' שבאו על הזונה ראשון קנאה ואחרי' חייבין עלה משום אשת איש הדא אמרה בעילה קונה בבני נח ע"כ. מלשון קונה משמע דאף לענין קניית ממון אתמר וכן נראה להביא ראי' ברור' מהא דאית' בעירובין פ' חלון דף פ' ע"א טורזינא (פרש"י נכרי הממונה על כלי זיין) א"ל אוגיר לן רשותא לא אוגיר להו אתיא לקמיה דר' זירא אמר ליה מה למיגר מדביתהו אמר ליה הכי אמר ריש לקיש משמיה דגברא רבה ומנו ר' חנינא אשתו של אדם מערבת שלא מדעתו הרי דמדמה אשת נכרי לאשת ישראל דיכול' להקנות רשותו ש"מ דלענין קניית ממון היא כאשתו לכל דבר וכ"פ הרמב"ם והטור בא"ח סי' שס"ו וא"כ אמרינן נמי לענין נדון דידן מה שקנתה אשה קנה בעלה והוי כחמץ של ישראל שעבר עליו פסח. ואם יאמר האומר דמ"מ יש לחלק בין נכרי שנשוי נכרית משא"כ ישראל הנשוי נכרית דיש עבירה ואין קידושין לא קנה בה בעלה כלום גם זה אינו דהא מ"מ מבוא' בהמ"מ פ"ד מה' חמץ ומצה על הא דאמרינן בש"ס בעירו חמירא דבני חילא דכל שהוא מחוק ודין המלכות באחריות ישראל חייב לבער והובא בב"י בא"ח סי' ת"מ ובספרי חק יעקב שם ס"ק א' וא"כ ה"ה בנדון דידן מחקי ודין המלכות כמלכות אחשורוש להיות כל איש שורר ושליט על אשתו המיוחדת לו ועל נכסיה דהוי בכלל חמץ של ישראל שעבר עליו פסח. ואף אם ירצה הבעל דין לחלוק ולומר להיפך דאדרבה החק ודין המלכות הוא שאין לבעל שום רשות על נכסי נדוניית' והמיוחד' לכתובה שהרי לפי דיניהם יש לה אפי' רשו' להנחיל ולהוריש נכסיה למי שתרצה. מ"מ בזו החמץ אפשר שהוא ממון בעלה ולא מנדונייתה וא"כ הוא ברשות הבעל שהוא ישראל ונאסר משום חמץ שעבר עליו הפסח. איברא אחר העיון נראה להמציא היתר מצד אחר דהא אית' בבבא מציעא פ' השואל דף צ"ו ע"ב בעי רמי בר חמא בעל בנכסי אשתו מי מעל אמר רבא מאן לימעול למעול בעל היתרא ניחא לי' דנקני איסורא לא ניחא ליה דנקני ע"כ ומזה למד הרא"ש בפ' כל שעה דאם הביאו דורון לישראל מחמץ אפי' ששתק הישראל לא קני ליה רשותא משום דאיסורא לא ניחא ליה דנקני וכ"פ הטו' בא"ח בסי' תמ"ח והכי קי"ל א"כ ה"ה בנ"ד דביטל והפקיר חמצו קוד' זמן איסורו א"כ שוב אינו ברשותו ואמרי' איסורא לא ניח' לי' דלקני כל ימי הפסח והו' ברשותה וחמץ של נכרי שעבר עליו פסח מיתר. ואל תשיבני מהא דאית' בתשובת שער אפרים חלק א"ח סי' ג' וז"ל נשאלתי אי רשאי למכור החמץ בערב פסח לשפחה הקנויה לישראל תשובה לכאורה נראה שאסור' מטעם מה שקנה עבד קנה רבו וכאלו קנאה ישראל ואין לדחות ולומר מטעם שאמרו בגמרא' דהתירה ניחא ליה דנקני ואיסור' לא ניחא ליה דנקני עכ"ל הרי להדיא שדוחה היתר זה לענין עבד וא"כ ה"ה לגבי אשה דאמרינן מה שקנת' אשה קנה בעל' אי משום הא לא תברא דעל כרחיק צריכין אנו לחלק דהא דין זה דאיסורא לא ניחא ליה דנקני אתמר בש"ס לגבי בעל בנכסי אשתו אלא דגבי עבד כנעני ודאי דאין לו שום זכייא לבדו בלא רבו ולא נכנס לרשותו כלל בלא רשות רבו

הישראל ומה"ט אין מזכין העירו' על ידו כלל כדאית' להדי' בעירובין דף נ"ט משא"כ באשתו מזכין על ידה העירוב כדאית' שם במתני' וכמבואר בא"ח ס"י שס"ו סעי' יוד /י' /אך דיש חולקין במעלה לה מזונת /מזונות/ ובדיעבד סומכין שם אדברי המיקל בעירוב ומזכין על ידה כמבוא' שם בש"ע ואם כן הוא הדין לענין חמץ שעבר עליו פסח דהוא רק דרבנן מקילין וכמו שהארכתי בביאור דין זה בספרי חק יעקב סי' תמ"ט דמה"ט ספק חמץ שעבר עליו הפסח מותר לאחר פסח דהוי ספק דרבנן ולהקל שומעין לכן נ"ל להקל ה"ק יעקב:

צל"ח מסכת פסחים דף קטז עמוד ב

והואיל וחביבא מצוה בשעתה ובליילה זו צריכין לאכול כזית מצה וכן מרור ולשתות מן ארבע כוסות רביעית של תורה, צריך אני לברר שיעור הכזית ושיעור הרביעית מה שעולה לדעתי שנתברר לי במופת שהוא שלא כדברי הש"ע, כי באמת מבואר בש"ע סימן תפ"ו ששיעור כזית הוא חצי ביצה. ואמנם לפי שנתברר לי עפ"י מדידה שהביצות המצויות עתה בימינו, הנה הביצה שלימה שבזמנינו הוא רק חצי ביצה מביצים שבהם שיעורי התורה. והמופת הזה כי שיעור חלה הוא מ"ג ביצים וחומש, והתיו"ט מדד שהוא פינט מדה ישנה שמצאתי כאן בבואי לפראג, ואני מדדתי ומצאתי שהוא פחות מפינט, ושוב עשיתי כלי המחזיק שבע אגודלים פחות ב' תשיעית באורך ורוחב ורום מרובע שהוא שיעור חלה המפורש בש"ע בי"ד סימן שכ"ד, והוא על פי חשבון של שיעור מקוה, והכלי זה מחזיק מעט יותר משמנה זיידלך שהוא שני פינט, ואם כן שני שיעורי חלה מכחישים זה את זה, ושניהם הלכה למשה מסיני, כי שיעור מ"ג ביצים וחומש הוא הלכה למשה מסיני, וכן שיעור מקוה הוא הלכה למשה מסיני, ועל כרחך שנשתנה בזמנינו, או שהאגודלים נתגדלו והמה גדולים יותר מהאגודלים שהיו בימי התנאים, או שהביצים נתקטנו והמה בזמנינו קטנים ממה שהיו בימי התנאים. וידוע שהדורות הולכים ומתמעטים ואי אפשר שאגודל שלנו גדול יותר מאגודלים שהיו בימי חכמי ש"ס. ועל כרחך הביצים בזמנינו נתמעטו. ולכן אני מזהיר שעל פינט קמח יקח החלה בלי ברכה, כי לא באתי להקל על שיעורא של התיו"ט, אבל ברכה לא יברכו עד שיהיה שני פינט קמח מחוקים ומעט יותר. וכיון שנתברר שהביצים שלנו נתקטנו על מחציתם, אם כן שיעור זית שהוא חצי ביצה הוא כביצה שלנו. וכזה אשער באכילת מצה ומרור בכל שיעורי התורה. ושיעור רביעית של תורה על פי מדה זו הוא יותר מרובע זיידל של הזיידל הישן שמצאתי פה ק"ק פראג, ובזיידל יש ג' רביעית ומחצה מרביעית של תורה לערך, ופורתא לא דייקנין לחומרא.

שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן קכז

ראה ראיתי בספרו של צדיק עתק הגאון צל"ח פרק ערבי פסחים [קט"ז ע"ב ד"ה והואיל], דטרח ומדד שיעור חלה עפ"י שעורו של הרמב"ם פ"ו מבכורים [הט"ו] שהוא עפ"י חשבון מ' סאה למקוה, ושוב מדד שיעור חלה עפ"י מה שהפילו מ"ג ביצים מן המים כמ"ש בטור ש"ע א"ח סי' תנ"ו, והיה הכלי הראשון מחזיק שני פעמים כפי שיעור הזה, על כן שפט הגאון ז"ל שעל כרחך הביצים נתקטנו במחצית ממה שהיו בימים הקדמונים, וא"כ כל שעורינו הן בשתיית רביעית שאנו משערים ביצה ומחצה, וכן שיעור חלה של מ"ג ביצים, וכן אכילת כזית מצה ומרור שאנו משערים כחצי ביצה והכל הוא הטעאה וצריך להיות בכפל. והן עתה מצאתי בס' בית אפרים בחלק

שו"ת סי' ט"ז ד"ה ומצאתי וכו' עיין שם היטב, והנה נאמנים כל דברי חכמים ואיננו ח"ו כאותו תלמיד שאמר רשב"ג אילו לא ראיתי לא האמנתי, מלגלג על דברי חכמינו, חלילה לי מהרהר אחרי מעשיהם, מ"מ יגדיל תורה ויאדיר ולהראות הלכה לתלמידים טרחתי ומדדתי אצבע של אדם בינוני שבזמנינו נגד רוחב ז' שעורות בינונים שבזמנינו ומצאתי מכוונים ממש עדיין כמו שהיו בימי הרמב"ם פ"ט מס"ת [ה"ט] ועשיתי קנה מדה ארכו ו' אצבעות ושבע תשעיות מהנ"ל כמ"ש רמב"ם פ"ו מבכורים [הט"ו] (ובר"ן פ' ערבי פסחים נדפס שבוש ומייתי ליה ד"מ בא"ח סי' תנ"ו בשבושו וצריך להגיה שם כמ"ש רמב"ם בפ"ו מבכורים בדרך הראשון עיין שם) כי חשבונו של הרמב"ם מדוקדק מאוד וכמ"ש גם כן בסוף ספר חוט השני, ואח"כ עשיתי כלי ארכו ורחבו וגבהו בקנה מדה הנ"ל העולה בתשבורת שי"א ושליש אצבע והוא מחזיק ט"ו זיידל עסטרייכער, ומים שהפילו מ"ג ביצים אינו אלא יותר משבעה זיידליך נמצא נתקטנו הביצים בחצי ערכם, גם במשקל קמח מ"ג ביצים שלנו לערך נ"ז לאטה שהם רכ"ח קווינטל והרמב"ם (עיין מג"א סי' תנ"ו) כתב שהם תק"כ דראהם מצרית, ושקלתי דראהם דראכמין אצל הרוקח אפטעקער ומצאתי שהוא שמינית אונקיא ובלשונם אונטץ והיינו קווינטל הנ"ל, נמצא תק"כ דראהם הי' ק"ל לאטה והוא יותר מכפל משקל הקמח שבמדה ראשונה שהוא נ"ז לאטה והכפל היה ראוי להיות קי"ד, והשנוי של ט"ז לאטה הזה הנוספות על כפל אפשר שיהיה משינוי הקמח מצרית ודראהם מצרית אבל עכ"פ כפל הוא, וגם לפמ"ש הרמב"ם שיש בהקמח משקל פ"ו סלעים וב' שלישית שבכל סלע ד' דינרים וכל דינר הוא משקל דראהם וחצי כמ"ש כ"מ שם בפ"ו מבכורים ועיין פי' המשנה דמס' חלה פ"ב משנה ו', ושקלתי דינר צוואנציגר בזמנינו והוא גם כן קרוב לדראכמאן ומחצה הנ"ל כי דראכמאן יש בו סמ"ך גראט והצוואנציגר צ"ח והיינו ח' גראט יותר מדינרי הרמב"ם והוא דבר מועט, והלום ראיתי בתשובה מאהבה חי"ד סי' שכ"ד שכתב שהגאון צל"ח ז"ל ארוך בדורו היה ואין ללמוד מאבריו, והא ליתא דהרי מדדתי ע"פ ז' שעורים בינונים כנ"ל:

נמצא האצבעות עפ"י שיעורי השעורים לא נשתנו כלל וטבע משקל הקמח ומשקלי הדינר ודראהם נשתנו מעט מזער באורך הזמן וריחוק המקומות ובתשובה אחרת כתבתי שלפע"ד גם כי ידעו מעולם שהדורות משתנים והולכים, מ"מ כן הדין שישערו בכל דור ודור לפי אגודלו של אותם בני אדם ומסתמא עפ"י זאת השינוי ישתנו כל הדברים הבינונים שבאותו הדור ותהיה האמה בכל דור לפי אנשי אותו דור ושיעורי האיסורים והמצות לפי אותן המדות, וכעת הזאת מצאתי שכבר עמד על סברא זו הגאון חו"י בתשובתו הנפלאה שבסוף ס' חוט השני, אך מ"ש באותה תשובה שביצה א' הוא יותר מאצבעיים על אצבעיים אין לו מובן עיין שם ורק אך הביצים נתקטנו בחצי ערכם, והוא דבר נפלא ומתמיה. ואם אולי י"ל שבמקום חז"ל ואפשר גם במקומות הרי"ף והרמב"ם ואולי כל חכמי ספרדים היה להם מין תרנגולים אחרים, דכמה מיני תרנגולים יש ובמדינות שיש להם מסורת נאכלים וכמו שקרוב לזמנינו נמצאו במדינתנו פערל הינר שיש להם סימן טהרה ואינם נאכלים מפני המסורת ואולי ידרסו בזמן מן הזמנים כתרנגול דאגמאי בחולין ס"ב ע"ב, או איכא טמאים דדמי להו במדינה זו ומ"מ במדינות שנאכלים במסורת שרי וביציהם גדולים משלנו, אך התימא על גדולי ארץ אשכנז הרוקח והרא"ש והטור והמרדכי ומהרי"ל ומהרי"ו ורי"ו וביותר על האחרונים שבזמנינו קרוב מאוד (גאון) [הגאון] תי"ט ואליה רבה ודומיהן איך יצויר בזמן קצר שינוי כזה דוקא בביצים ולא בשעורים ולא בקמח ובאדם:

תו צל"ע טובא דא"כ ביצה שבזמנינו הוא זית האמיתי וא"כ להלל שהיה כורך פסח מצה ומרור ואוכל כאחד [פסחים קט"ו ע"א] היה כורך כשיעור ג' ביצים זמנינו ואוכל ובולע כא', וזה אין בית הבליעה בעולם מחזיק בשום אופן אפילו מרוסק, ועיין מ"ש מג"א בזה בסי' תע"ה ס"ק ד', ומ"ש מחצית השקל סי' תפ"ו שהקשה לו הרב מו"ה ישראל ה"פ ז"ל מש"ס כריתות י"ד ע"א ורמז לעיין בתוספות ישנים דכריתות שם, פירוש שכתב שם וז"ל דהיינו כדרך אכילה, רצונו לומר שאינו דוחק עצמו לבלוע וגם אינו מרסקו ביותר מהראוי ולא מיירי התנא (מי) [במי] שדוחק עצמו בריוק ובליעה, אמנם אוכלי פסח מצה ומרור היו מרסקים הדק היטב וגם נדחקים בבליעה כמו שאנו עושים היום בליל פסח לקיים מצותינו כראוי ולק"מ קושיתו, זה היה כוונת הגאון מחצית השקל ז"ל שם סי' תפ"ו, ועיין פרי חדש סי' תפ"ו דבלא"ה אין להקשות מסוגיא דכריתות שם. ובחי' אמרתי דהתם לענין יה"כ מיירי וכותבת דיה"כ לכ"ע בעי שיעור מרובה שיסאר כותבת במעיו אחר שנדבק ממנו בין החניכים (ועיין ס"פ ג"ה) דעינוי נפש כתיב וכל שלא נכנס למעיו שיעור כזה לא עבר על אשר לא תעונה וסברא זו איתא בירושלמי פ"ח דתרומה [ה"א] עיין מפרש שם לחלק בין יה"כ לשארי איסורים בזה, ואני עשיתי סמוכים מש"ס דכתובות ל"א ע"א הגובב חלבו של חבירו ולא אמר לחמו ביה"כ, אע"כ משום דאגניבה מחייב בבית הבליעה דלא מצי להדורי ואאכילה דיום כפורים לא חייב עד דנחית למעיו משא"כ חלב, ולענין שיעורא גדול דיה"כ דהתם אמר שאין בית הבליעה מחזיק עוד זית אפילו מרוסק [ודם אינו משלים לכותבת דאוכל ושותה אינו מצטרף ודם קרוש איכא מ"ד דאינו חייב עליו, ועיין תוס' שבועות כ"ג ע"א ד"ה גמר וכו' ע"ש], אבל ג' זיתים מצומצמים מרוסקים שפיר מחזיק בית הבליעה, וזיתים דמצה ומרור המה מצומצמים וחסר מהם מה שנדבק בחניכים, ולקמן אי"ה בסוף הקונטרס אעשה סמוכים לזה, מ"מ מש"ס דכריתות ל"ק כ"כ, אבל החוש מכחיש שיהיה בית הבליעה מחזיק ג' ביצים זמנינו אפילו מרוסקים, וא"כ הא דידן לית ליה פתר ואתר:

והנה בשבת ר"פ המוציא יין [ע"ז ע"א] אמרינן דרביעית יכול לקרוש ולעמוד על כזית, וכ"ה בירושלמי שקלים פ"ג סוף הלכה ג' ע"ש, ומזה כתב הרא"ה הביאו הר"ן פרק גיד הנשה דפוס ז"ב דף רצ"ד ע"א כשמשערים ביטול בס' משערים ברוטב לכזית ביצה ומחצה שאם יקרוש ויעמוד על כזית וכו', והר"ן השיג עליו וז"ל, ואין דבריו נראים כיון דאמרינן דמשערים ברוטב סתמא משמע דכמות שהוא משערים אותו שכך שיערו חז"ל שאין לך נותן טעם יותר מס' אפילו ברוטב שאל"כ היינו צריכים לחוש ליתן הדבר לשיעורים ולעיין באיסור והיתר אם הוא עב או דק עכ"ל, כוונת הרא"ה כיון דמש"ה משערים בכולו דלא ידעו כמה נפיק מיניה וחזינן ליה כאלו כולו נמוח ודבר הקפוי שנמוח ונעשה מקפה מתרבה עד שמכל זית נעשה ביצה ומחצה, וכן בהיפוך אי נחזה הרוטב כאילו נקפה ונעשה מג' זיתים זית א' וא"כ אין לשער אלא בשלישית השיעור, והר"ן ס"ל לא החמירו חז"ל כ"כ כיון דמסלקין גוף האיסור וקים להו לרבנן דסגי בהכי, ועיין מג"א סי' ר"י סק"ה ובט"ז סוף ס"ק ד', ואמנם בתשו' פנים מאירות ח"ב סי' ט"ו מיישב בפשיטות דביצה קרוש קאמר ב"י עיין שם:

והנה בתוספתא דנזיר דמיייתי ליה התוספות פרק קמא דסוכה דף ו' ע"א [ד"ה גפן] כיצד הוא עושה מביא כוס מלא יין ומביא זית איגורי ונותן לתוכו ושופע אם שתה כיוצא בו חייב עכ"ל, ליכא לאקשוויי הא היין היוצא ע"י זית אם יקרש יהיה רק שליש זית, י"ל כך גזרה התורה בהך שיעורא דנזיר ביין חייב בזית שהוא שליש זית וחרצנים

וזגים צריך זית קפוי ממש, וכן למ"ש רש"י התם [ד"ה כדי] דחרצנים וזגים ועלין מצטרפין לרביעית יין שאם יתנם לכוס מלא יין ויוציא מהם רביעית יין וכו' הוא ניחא בפשיטות ג"כ, דאע"ג דחרצנים וזגים ועלים המה גושיים ורביעית שלהם אם ימחו יהו ג' רביעית מ"מ לא מחייב אלא בזה האופן כך גזרה התורה, ולעולם קילי חרצנים מיין, דסגי ביין לחייב ברביעית דלכשיקרוש יהיה זית, וחרצנים וזגים בעי רביעית ולכשימחה יהיה ג' רביעית. גם רש"י בחולין פרק כל הבשר ק"ח ע"ב חצי זית חלב מביא כוס מלא משקין ומביא זית ונותן לתוכו וההוא דנפיק הוה כזית נמי א"ש, אף על גב דאי קריש ליה הוה רק שליש זית, מ"מ כך גזירת הכתוב להיות חלב כשיעור גדי ואי נמי אכיל חצי זית חלב וחצי זית בשר מצטרפים, אף על גב דלא שוו בשיעוריהן מ"מ מה בכך אי תאמר החלב לכשיקרוש לא יהיה אלא שליש מחצי זית והכי נמי חצי זית בשר לכשימחה יהיה ג' חצאי זיתים, ועיין מנחות נ"ד ע"א פלוגתא אי כל האיסורים כמות שהן עתה משערים או כמו שהיו, ועיין רמב"ם פ"ד מטומאת אוכלים [ה"ו], ועיין ב"י יו"ד סי' צ"ח בשם המרדכי כיצד משערים ס' נגד כל הכלי ממלאים כלי מלא ומכניסים הכלי האסור לתוך אותו כלי והמים היוצאים הוא שיעור דופני הקדירה וישער בהיתר נגד זה עכ"ל, מה שיש לפקפק על זה כבר הוא נכלל בפלוגתת הרא"ה והר"ן הנ"ל, ואפשר בחרסי הקדירה גם הרא"ה מודה להקל:

אך תימא גדולה על הרא"ש הלכות חלה וטור א"ח סי' תנ"ו ומרדכי ור' ירוחם ומהרי"ל וכל הנמשכים אחריהם כולם כתבו לשער חלה ע"י הפלת מים ע"י מ"ג ביצים שהמים הנותרים הכלי המחזיק אותם הוא מחזיק מ"ג ביצים קמח, והא ליתא דהרי מ"ג ביצים מים אם יקרוש יהיו השליש ממ"ג הביצים דהרי ביצים המה גושיים, ואפילו אם יבשלו הביצה או יצלוהו יהיה הכל בשיעור אחד ממלא כל הקליפה, ואפילו אם לא יוקפו המים לגמרי רק יהיו כאיכות הקמח שאינו קפוי כחיטים אמנם אינו נמוס /נמוס/ כמים ג"כ ועכ"פ אפשר שיהיה ההפרש בין מים לקמח החצי מהשיעור וא"כ איך אפשר לשער זה בהפלת מים, דממנ"פ אי אזלין בתר איכות הביצים המפילים המים וכלי המחזיק אלו הביצים יתמלא קמח, זהו תימא שהרי קמח איננו גוש ומדובק בחלקו כמו ביצים, ואם ניזיל בתר איכות מים הנימוסים קשה הא פשוט שקמח איננו מופרד החלקים כאיכות המים וקמח הוא ממוצע בין אדוקת הביצים לנמיסת המים, ע"כ אם משערים מים לכשיקרוש יעמדו על שליש נאמר בקמח שכשידבק יעמוד על חציו. והנה הרא"ש שאל מהרשב"א והוא בתשובות הרא"ש [כלל ב' סימן ט"ו] ובתשובות הרשב"א [סימן תס"ה] ומייתי ליה ב"י באורח חיים סימן תנ"ו, כיון דהכלי המחזיק עומר מן היה מחזיק עשירית האיפה חטים שהרי המן טחנהו ודכוהו במדוכה וא"כ משנעשה קמח נתרבה טפי משיעור מ"ג ביצים וחומש, וא"כ הלש קמח הנעשה ממ"ג ביצים חטים הוא דחייב בחלה, והעלה הרא"ש דמש"ה נהגו הנשים לפני כל הגדולים לגדוש המדה כדי להשלים בהגודש מה שחסר לפי הנ"ל, והרשב"א דחה, דקמח אמרו ולא חטין עיין שם, ונ"ל דהמן היה דק ככפור וגם היה רך כמו כפור כדכתיב [שמות ט"ז - כ"א] וחם השמש ונמוס, ואף על גב דדכו במדוכה מ"מ היה קרוב לקמח גריסין, ולא קשה כ"כ קו' הרא"ש, ובזה יש מקום ליישב דברי רבינו ירוחם התמוהים שכתב למלאות ביצה מ"ג פעמים מים והכלי המחזיק הוא שיעור חלה, ותמה ד"מ א"ח סי' תנ"ו הא חסרו לי' הקליפות. ולהנ"ל יש מציאות לזה השיעור ולהרשב"א הא דמשערין בקמח והרא"ש העיד שנוהגין לגדוש המדה, והגודש הוא תילתא [שבת ל"ה ע"א], והמהרי"ל העיד בסדר הגדה דב' ביצים בלא קליפה הוא

כמו ביצה ומחצה בקליפה וכ"כ מג"א סי' ר"י ס"ק ב' בשם של"ה, ואך כתב זה השיעור לגודשים המדה ואינך שיעורים שכתב מיירי נמי בלא קליפה כמ"ש ד"מ אף על פי שאין משמע כן מלשונו מ"מ טוב לקיים דברי חכמים, ולקמן אי"ה נעשה סמוכים לדברי מהרי"ל מש"ס:

עכ"פ צלע"ג האיך שיערו שהמים הנופלים ממ"ג ביצים יהיה שיעורו מ"ג ביצים קמח והוא הנמנע. ולולי שהגאונים רבותינו האלו שיערו כך, הייתי אומר שלא אמרו חכמינו ז"ל לשער במ"ג ביצים מים, אלא השיעור הוא בגודל הכלי עפ"י שיעור מקוה מ' סאה אמה על אמה ברום ג' אמות, יהיה שיעור עשירית האיפה באורך רוחב וגובה כמ"ש רמב"ם פ"ו מבכורים הנ"ל, וזה הכלי מחזיק מים מה שמפילים פ"ו ביצים, ומה ששיערו בעירובין פ"ג ע"א בביצים וכמ"ש הרי"ף בערבי פסחים, לא מה שמפילים המים אלא הקמח הנכנס בכלי הנ"ל אם נעשה מהקמח ביצים, פי' שמקבצים הקמח ביד וממעכים חללו יכול לעשות ממנו מ"ג ביצים וחומש, והוא מה שמחזיקים פ"ו ביצים מים שאם יקראו המים ויהיו קשים כחטים יהיה מהם השליש של פ"ו ביצים, ואמנם לעשותם קמח שהוא רפוי וטפוף טפי מחטין ומקובץ טפי ממים יהיה ממנו מ"ג ביצים ולהרשב"א בקמח משערין ולא בחטין, וא"כ יצדקו דברי הגאון צל"ח באמת כי הכלי מחזיק מ"ג ביצים פעמיים דהיינו פ"ו ביצים מים והקמח אם יתקבץ יהיה שיעור חלה מ"ג ביצים, וכן רביעית מחזיק ג' ביצים והיינו אם יקראו יעמדו על זית, והביצים לא נשתנו כלל ואם נשתנו לפי ערך כל העולם נשתנו, וא"כ זית מצה ומרור הם כמו שהיו, ושיעור אתרוג כביצה הוא כמו שהיה לא נשתנה ולא ישתנו. ואמנם ראיתי ברוקח, שכל דבריו דברי קבלה ועליו סמכו הקדמונים ונמשכו אחריו הרא"ש והטור, שכתב בסי' רע"ד וז"ל, מדת הפסח כשיעור עומר שהיא מחזקת כשיעור מ"ג וחומש ביצה, ויקח מ"ד ביצים בינונים ויניחם בכלי שהורקו ממנו המים ולוקח אותם המים שבכלי האחר ששפך בו יתן בכלי שבו הביצים עד שיתמלא הכלי ומה שנשאר בכלי אחר מן המים הוא מדת העומר שחייב בחלה עכ"ל, והנה המובן שחסרו כאן איזה שורות וצריך להגיה לכתוב כמ"ש בטא"ח סי' תנ"ו, ומ"ש מ"ד ביצים לא דק אתוספות ד' חומשי ביצה היתירים וכמ"ש הראב"ד דמייתי בדק הבית ב"ד סימן שכ"ד דטוב להוסיף קצת, יהיה איך שיהיה כבר קדם הרוקח וכתב המצאה זו מהפלת המים והם כולם נמשכו אחריו:

איברא בסי' שנ"ח כתב וז"ל, לשער עומר וכו' תמלא כלי א' מים ותוציא אותם המים ושים בכלי אחר וקח מ"ח ביצים ושים באותו כלי (על הביצים) שהורקת מהם המים וקח אותם המים ששמת בכלי אחר ותשפוך באותו כלי הביצים עד שתמלא הכלי ומים שישארו בכלי האחר הם שיעור כ"ד ביצים והם עומר שחייבים בחלה עד כאן לשונו, והדברים מאוד תמוהים מה ענין מ"ח וכ"ד ביצים לכאן, וע"כ טעות סופר הוא, ויען כי לפי עניית דעתי כל ההמצאה מהפלת המים היא הטעאה וחלילה לתלות טעות ברבותינו הקדושים הללו אשר מפיהם אנו חיים ומימיהם אנו שותים בצמא, ע"כ נ"ל להגיה הגה"ה מועטת והיא, מ"ח ביצים צריך להגיה פ"ח ביצים וכ"ד ביצים צריך להגיה מ"ד ביצים, ורצונו שהמים המפילים פ"ח ביצים הכלי המחזיק אותם הוא מחזיק קמח שיקובץ ממנו מ"ד ביצים מקמח מקובץ והוא שיעור חלה והוא ממש כמש"ל, אלא בסי' רע"ד שכתב מ"ד ביצים צ"ל פ"ח או שום הגה"ה כי חסרים שם איזה שורות, וא"כ אחרי שכלם נמשכים אחר הרוקח ט"ס נפל בכל העתקות כי לא עמדו המעתיקים על כוונה הנ"ל ושבשו הספרים בהגה"ה מוטעת:

או יש לקיים דברי הרוקח בלי שום הגה"ה ע"ד פלפול וחרפות קצת, והוא דהרא"ש [כלל ב' סי' י"ד] שאל להרשב"א עיסה שהיתה פחות משיעור חלה וע"י אפייה תפח ויש בו מ"ג ביצים אי יתחייב בחלה כיון דקיי"ל דגם ע"י צירוף התנור בא חיוב החלה, והרשב"א האריך בתשובתו סי' תס"א דעיקר חיובו בעיסה ולא באפייה ע"כ בתר אפייה לא אזלינן ע"ש באורך, מ"מ לדידי צ"ע עיסה שקמחו פחות משיעור מ"ג ביצים וכשנעשה עיסה נתפח ע"י המים טרם שנאפה כמבואר במשנה מנחות רפ"ה ובלשון רש"י שם, ועיין רלב"ג שבת"ט משנה ה' פ"א דמנחות ד"ה וכופל וכו' עיין שם, והרי עיקר חיוב החלה הוא בשעת עיסה דעריסותיכם כתיב הול"ל דחייב בחלה, ויש לדחות דהעומר עשירית האיפה כך היה קמח מ"ג ביצים וערסו אותו ונתפח ע"י מים והיה יותר ממ"ג ביצים כצ"ל, מ"מ הרא"ש והרשב"א לא כתבו כן, וראיתי ברוקח סס"י שנ"ז כתב להדיא וז"ל, ובעירובין פ' כיצד משתתפין מפיך מראשית עריסותיכם דשיעור העיסה מ"ג ביצים כמנין חלה וחומש ביצה עכ"ל, משמע דבעיסה שיער ולא בקמח, וכן משמע מרמז חלה דהוא עיסה והוא ממדרש רבה פ' קרח ובפיוט של שבת הגדול [המתחיל אלקי הרוחות]. ועוד אקדים, כי זה נסיתי זה קרוב לשלשים שנה באפיית מצה דכל לוג קמח נילוש במים קרוב לרביעית פחות מעט ואז נילוש יפה יפה המים יהיו פחות מרובע משיעור הקמח. והשתא נ"ל, לפמ"ש הרא"ש בתשובה שהבאתי לעיל שהביא הרב"י בא"ח סימן תנ"ו שנהגו הנשים לגדוש הקמח, והגדיש הוא תילתא מלבר כמוכח ממחזיק מ' סאה בלח מחזיק כוריים ביבש כדאיתא בשבת ל"ה ע"א ובעירובין י"ד ע"ב דהאי תילתא מלבר הוא (ולעיל במ"ש ביישוב רי"ו לא דקדקתי כ"כ), נמצא לפ"ז דברי רוקח סי' שנ"ח מדוקדקים היטב, והוא, מים הנופלים ע"י מ"ח ביצים יהיה הכלי המחזיק אותן המים מחזיק קמח שיעור כ"ד ביצים כמש"ל, וגדישא תילתא מלבר הוי ליה ל"ו ביצים, לכשתוסיף עליהם פחות מרביעית חלק מים היינו כמו ז' או ח' ביצים, יהיה העיסה הנעשה מזה כשיעור מ"ג או מ"ד ביצים והוא שיעור חלה מעיסה דייקא, (דאף על גב דל"ו ביצים קמח הוה ע"ב ביצים מים לפי הנ"ל ויהיה הרובע מים כמו י"ח ביצים, מ"מ היינו כל זמן שהם מים, אבל כשיתערבו עם הקמח ונילושו נקראו ונקפאו ויחזרו לשיעור קמח ויהיו י"ו ביצים מים כמו ח' או ז' ביצים באופן שיהיה העיסה הנעשה ממנו כשיעור חלה עיסה מצומצם), והשתא נהי דבהא לא קיי"ל כוותיה אלא בעי' שיעור חלה מקמח ולא מעיסה, מ"מ ילפינן מיניה דהפלת מים הוא החצי משיעור ביצים המבוקש וכאשר החוש מעיד, וכל הגאונים אשר נמשכו אחר הרוקח בהפלת מים נשתבשו הספרים ע"י מעתיקים שלא הבינו הכוונה, ולפ"ז בסי' רע"ד ברוקח צריכים להגיה מ"ח במקום מ"ד:

לכן נ"ל להלכה ולמעשה כמ"ש הגאון בצל"ח דהכלי המחזיק מים שנפלו ממ"ג וחומש ביצה יטול חלה בלא ברכה, ומה שמפילים פ"ו וחצי ביצה יברך, ורביעית לכל דברים הנצרכים הוא כלי המחזיק מים הנופלים משלשה ביצים, ואמנם הזיתים נשאר בשיעור חצי ביצה בינונית שבזמנינו, וכן שיעור אתרוג הוא כביצה שלנו, וכן אכילת יה"כ לחולה שיש בו סכנה הוא פחות קצת מכותבת שלנו שהוא פחות מביצה שלנו:

ומתוך דברינו למדנו ישוב לקושיא א' שהקשה אדם קשה כברזל ה"ה החסיד החרוץ המופלג מו"ה ליזר קוניץ ז"ל מק"ק פרוסטיץ יע"א, והובא בס' תשובה מאהבה ח"א סי' תכ"א במתני' פסחים מ"ו כיצד מפרישין חלה בטומאה ב"ט ר' אליעזר אומר לא תקרא לה שם עד שתאפה, והקשה הנ"ל הא ר' אליעזר מתלמידי שמאי

דס"ל חמץ בכותבת [ביצה ז' ע"ב] ובפ' יה"כ [ע"ט ע"ב] קאמר ששיעורו דבית שמאי הוא יתר מכביצה ובי"ט של פסח אין אופן שיעור גדול משיעור חלה כמבואר שם מ"ח ע"א, ושיעור הפרשת חלה טמאה א' ממ"ח אפילו בעיסת בעה"ב [חלה פ"ב מ"ז] וכיון שכל העיסה הוא מ"ג ביצים א"כ אחד ממ"ח ממנו לא יגיע לשיעור ביצה ואינו עובר עליו בבל יראה לבית שמאי ור' אליעזר דס"ל כוותי', ולא משמע דמשום חצי שיעור דבל יראה קאמר וצ"ע לכאורה, [אף על גב דשמאי אומר מקב לחלה [עדיות פ"א מ"ב], מ"מ שמאי לחוד ובית שמאי לחוד, דהרי לשמאי כל הנשים דיין שעתן ולר"א ד' נשים, עיין נדה ג' ע"א], ולהנ"ל ניחא דנהי דחיוב החלה דבקמח ליכא אלא מ"ג ביצים, מ"מ ע"י תוספת המים נעשה ממנו נ"ד ביצים, והפרשה הוא אחד ממ"ח ביצים בעיסה ולא בקמח, וא' ממ"ח ממנו הוא יותר מביצה כשיעור כותבת לב"ש. ולפ"ז מ"ש בעירובין פ"ג ע"ב האוכל כשיעור הזה הרי זה בריא ומבורך, היינו כשיעור עיסה הנעשה ממ"ג ביצים וחומש שהוא נ"ד ביצים, ועיין בנב"י קמא סימן ל"ח. ואידי דאירי בהאי ענינא אזכיר דברי תוס' שבועות כ"ג ע"א ד"ה כגון וכו' אפי' שתה תרי זימני וכו' עכ"ל, וצ"ע למה לי תרי זימני בחד שיעורא נמי מחייב ב', ואולי ט"ס הוא, אבל יש לומר לחד לישנא בר"פ המוציא יין [ע"ז ע"א] משמע דמאי דקלישי כזית לא הוה רביעית, וגם נ"ל דהנשבע שלא יאכל ואף על גב דשתיה בכלל מ"מ צריך לשתות שיעור זית כשיעור אכילה ובמים בעי לזה טפי מרביעית, משא"כ לשיעור שבועה שלא אשתה סגי ברביעית מצומצם, וא"כ כשכלה לשתות רביעית חייב משום לא אשתה ועדיין צריך להוסיף מים שיתחייב משום שלא אוכל והיינו תרי זימני שכ' תוס', כנלע"ד:

ואשלם נדרי אשר כתבתי לעיל [ד"ה תו צל"ע] לעשות סניף להא דכזית מצה סגי בצמצום אף על גב דנשאר בין החניכים, והוא מ"ש הרוקח בסימן רפ"ט ומברכים על נטילת ידים מפני שצריך לטבול טבול שני במרור אבל לא על אכילת מצה שהוא יוצא בכזית אין צריך נטילה דעל פחות מכזית א"צ נטילה, ומייתי ליה ב"י א"ח סי' קנ"ח וקבעו בש"ע שם ס"ג, ומג"א סק"ד כתב, נוסחא מוטעת נזדמנה לו שהרי מצה היא כזית ולכן כל הסעיף הוא ט"ס. ולע"ד הכל נכון רק דנימא דסבירא ליה להרוקח כל האוכל פחות משיעור ברכת המזון לא בעי נטילת ידים, והוא בכלל מה דמשני ש"ס בחגיגה [י"ח ע"ב] הא בנהמא הא בפירי דלחולין לא בעי פירי נטילת ידים משא"כ תרומה, ומזה יליף רמב"ם [ה' ברכות פ"ו ה"א] ה"ה מיני תרגימא של ה' מינים כיון דלאו בני ברכת המזון נינהו הוה בכלל פירי ולא גזרו בהו נטילת ידים בחולין משום סרך תרומה, ס"ל להרוקח הוא הדין נמי פת ממש כל דלא אכל שיעור ברכת המזון לא בעי נטילת ידים לחולין, וסברא זו מוכחת ממ"ש תוס' סוכה דף כ"ו ע"ב ד"ה נטלו במפה ובחנם פי' כן דר' צדוק כהן הו' וכו' ע"ש, וקשה ל"ל דכהן הו' תיפוק ליה דחולין נמי בעי נטילת ידים, אע"כ משום דלר' צדוק לא בעי ברכה אחרונה וברכת המזון לפחות מכביצה וה"ה דלא הוה בעי נטילה לחולין, וה"ה לדין לפחות מכזית דלא בעי ברכת המזון לא בעי נמי נטילת ידים, וסברא זו בעינא כתבה הגאון מו"ה אלי' ווילנא ז"ל שם סי' קנ"ח [סק"ז]. והנה בתשו' פנים מאירות ח"ב סי' כ"ז מסיק מלשון הרא"ש פ"ב דברכות סס"ו ו' דברכת המזון אכילה במעיו בעינן, נהי דבאכילה של אסורים חייב בכזית מצומצם עם של בין החניכים כמבואר סוף פרק גיד הנשה [ק"ג ע"ב], מ"מ בברכת המזון דכתיב ושבעת בעי שישבעו מעיו. ומבואר מדבריו דה"ה כל המצות דכתיב בי' אכילה סתם ולא שביעה סגי בכזית מצומצם, ויש להביא ראיה קצת לזה ממ"ש תוס'

בר"ה י"ג ע"א [ד"ה דאקריבו] בשם ירושלמי דתיתי עשה דמצה ולדחי לא תעשה דחדש, ואי סלקא דעתך דאיסור חדש כבר עבר בהנאת גרונו וידי מצוה לא יצא עד שיכנוס למעיו, לא הוה קשה מידי, דבעידנא דמיעקר ללאו לא מקיים עשה דומיא למ"ש תוס' בבבא בתרא י"ג ע"א ד"ה כופין דמשעת העראה עבר ללאו וכו' עיין שם, מיהו בנימוקי יוסף פ"ב דבבא מציעא דפוס ז"ב ע"ו ריש ע"ב בשם הרנב"ר לא סבירא ליה כסברת תוס' הנ"ל, מ"מ מסברת תוס' ב"ב מוכח דלענין מצות נמי בתר גרונו אזלינן, ומהרא"ש פ"ב דברכות הנ"ל מוכיח פנים מאירות דהנאת מעיו בעי לברכת המזון, נמצא האוכל מצה כזית מצומצם ונשאר לו בין החניכים כבר יוצא ידי מצה ולחיוב ברכת המזון לא הגיע ופטור מנטילת ידים, ויפה כתב הרוקח ויפה קבע בש"ע בפחות מכזית לא בעי נטילת ידים וכל דברי חכמים קיימין ב"ה:

תו פש גבן לעשות סמוכים מהש"ס להא דקליפות ביצה הוא שליש ביצה, אעתיק לשוני בחי' למסכת חולין צ"ח ע"א אבא לא שיער במ"ז וכו', עיין ש"ך י"ד סימן פ"ו ס"ק ט"ו דמפרש ליה אביצה בקליפתה קאי ועפ"י מ"ש תוס' בחולין ס"ד ע"ב ד"ה געולי עפ"י הירושלמי ע"ש. ולפע"ד עד"ז יש לפרש הש"ס בפשיטות, עפמ"ש הרמב"ן טעם שהוסיפו א' על ביצים משום דהבא לשער ביצים אינו מדקדק בשיעור אלא במנין מספר הביצים ויש בהם קטנות מחבריהם ע"כ הוסיפו אחד, עיין ר"ן, מבואר מדבריו, הבקי בשיעור כל קטן וגדול לפי ערכו, הוה סגי ליה גם בביצים בס' מצומצמים, אלא משום הרואים יבואו למנין ולא לשיעור ע"כ לא פלוג רבנן והוסיפו א', ולפ"ז יש מקום לומר אי ימצאו לפנינו ביצים גדולים שיש בפחות מהם שיעור ס' נגד הביצה האסורה סגי בס' מצומצם דהרי אדרבא הרואה יבחין דלא אזלינן בתר מנין אלא בתר שיעורא, והנה כתב מהרי"ל בהגדה שלו ומייתי ליה של"ה הביאו מג"א סימן ר"י סק"ב דקליפות הביצה הוא שליש מביצה, ולפ"ז מ"ה ביצים בקליפתן הוי ס' נגד ביצה האסורה בלי קליפתה, אך הואיל והשיעור הוא מכוון מאוד לא רצה רבי להתיר שהרואה יבוא למנות לעולם מ"ה ביצים ולא ישכיל דאיכא קטנים מחבריהן, שוב בא לפני רבי פעם אחרת מ"ז ביצים ואילו היה בהם שיעור ס' מכוון עם הקליפות היה משער בהם דליכא למיחש לתקלה כיון דאין המנין מכוון רק השיעור א"כ כל אחד ישער ולא יספור וימנה, אלא שהיו כל כך קטנים עד שאפילו במ"ז עם הקליפות לא הוה ס', והשתא נ"ל דר"ג כשבאו לפניו מ"ה ביצים אמר אבא לא היה יכול לשער במ"ז מפני קטנותן הרי קמן דאיכא ביצים קטנים כל כך ואיך אני אשער במ"ה, אף על גב דהני יש בהם כשיעור, מ"מ מ"ה הוא מספר מכוון לס' עם הקליפות ויבוא הרואה לטעות וימנה לעולם מ"ה והרי חזינן דאיכא דאפילו במ"ז ליכא ס', ואמנם לפני ר' שמעון בר רבי באו לפניו מ"ג גדולים שהיו בהם ס' מכוון שלא עפ"י מנין הביצים והקליפות ואין כאן מקום שיטעו הרואים, ע"כ אמר בניחותא אבא לא רצה לשער במ"ה מפני שהמנין מכוון מ"ה קליפות משלימים שיעור ס', אבל אני שפיר אשער במ"ג דאין מקום לטעות, אך ר' חייא דמשמע דבעי לשער בשלשים וידע הש"ס דאי אפשר בשום אופן שימצא שלשים אפילו גדולים שבגדולות שיהיו ס' נגד ביצה אפילו קטנה שבאותו המין, ע"כ תמה הש"ס טעמא דליכא שלשים וכו', עכ"ל בחידושי, והרי מה שרצינו לבאר, ומי שדעתו רחבה מדעתינו יפתח פתח כפתחו של אולם ורופא אומן יקרא ושכר הרבה יטול:

וכרי צ"ח קיי"ל דמוכר כסותו כמשי"כ בגאון רעק"א צהגותיו ריש ה"ל חנוכה דלריך ליתן צעדו כל ממונו, משאי"כ צקידוש היום, ומה מספקא לי לרבא, ועוד ק"ל עוצא דבעור ארי"ח סי' חפ"ג גזי ד' כוסות כתב צ"ח צ"ח דבעור דמחויב למכור כסותו כלולב ואתרוג הרי דעל מלות לולב ג"כ מחויב למכור כסותו ולמה, הלא חיו מחויב לצצז על מ"ע יותר משלים ממונו אפי' על מלות עוצרת.

עוד ק"ט הא דקיי"ל צערכין (דף כ"א ע"א) דחייבי עולות ושלמים ממשכנין ואין מסדרין בהם רק נוטלין כל ממונם ולמה, ואין לומר דשם הטעם דממשכנין משום עבירה כל תאחר דכ"א לאו ואף דכ"א לאו שא"כ מעשה מ"מ מחויב ליתן כל ממונו כמבואר צריצ"ש סי' שפ"ז [ודל"ה כהפמ"ג סי' תרנ"ו סי"ק ח' ועי' משצ"ח זכב סימן תמ"ו סק"ו], אבל ז"א דע"כ מיידי הכס צמקוס דליכא צ"ח, דהרי ה"כ דליכא צ"ח גס צחייבי חטאות ואשמות ממשכנין כמבואר צחוס' ריש ר"ח (דף ה' ע"ב) ד"ה אלו אפי"כ דבעולות ושלמים ממשכנין אף צליכא לאו דצ"ח ואין משיירין לו כלום ואמאי.

אשר ע"כ נלפענ"ד דהא דאין אדם מחויב ליתן כל ממונו ^{המחויב} צבור מ"ע, הפירוש רק שאינו מחויב ליתן צעד דכ"ר יותר מכדי שוי' כדי שיוכל לקיים המ"ע אבל מה ששור דכ"ר צאמה, צ"ח ודאי חייב ליתן כל ממונו צעדו, וזה אמרם (כתובות י' ע"א) "המצצז" כ"י היינו ליתן יותר מכדי שוי', משאי"כ צעד מה ששור צאמה, כמבואר צירושלמי קידושין (פ"א ה"ז) וצריש פאה (פ"א ה"א) "כצד ד' מהוק" אס י"ש לך אחת מחויב צכן ואס לאו אין אחת מחויב לחזור על הפתחים, הרי דכל מה שיש לו מחויב ליתן צעד מה ששור המל"ח צאמה, ואף גס צמצצז נ"ל דאינו רק מן התקנה שבתקינו צאושא, וזה דכתב הרמב"ם ז"ל ריש ה"ל שקלים (פ"א ה"א) דעל מלות מחנית השקל שואל ומוכר כסותו מטעם דכתיב "והדל לא ימעיט", משמע דצאשאר מלות חיו מחויב למכור כסותו, אך נ"ל דהרמב"ם מצ"ח הקרא דוהדל כ"י רק אשואל ולא אמוכר כסותו, דהמוכר כסותו חייב צכל המלות אבל לשואל או לחזור על הפתחים חיו מחויב צכל המלות רק צשקלים גצ"כ ה"א, אבל צעד מה ששור חייב צכל המלות ליתן כל ממונו, דהרי זה החיו צחייב צחמנא, תדע דהרי מחויב לצבול ל"ר גדול עד שיכ"י פקוח נפש אפי' על מ"ע גירדא כמבואר צא"ח סי' ד"ש סעיף א', אך ל"ע דהמעין צא"ח סי' תר"מ מבואר דחולב שא"כ סכנא פטור מסוכה אף צלילה ראשונה*), דהרי צסעיף ג' שם לא מחלק הרמ"א בין

שאינו מחגייר צלב שלם סוכר ר' נחמי' דלא מהני ועי' צחוי"ע פ"ד דמשי"ש משנה ז', אבל צגט ומחנה דעוסק עס איש אחר מה סברא איכא לומר דאונסא דנפשי יועיל לצבול הגט וכמעט יתצטלו רוב הגיטין דכמה פעמים מגרש הצבול צשציל אח"כ הכרה שיש לו, ונלפענ"ד צכוונת הש"ס צ"צ דודאי אלו הי"ח נישאת לו צודאי ה"י מחנתה קיימת לכוי"ע כיון דרלונו צהאש"ה יותר מהנכסים וברי נעשה ראונו, אך הש"ס מיידי שעדיין לא נשאה וחזר אז ממחנתה וצ"ח שפיר אמרין דמחנה יען דלריך ראונו גדול ועכשיו מחחרט ואמר שמתחילה בהכרה דחקו וכעת רואה לצבול שלא ישאנה ולא יתן לה מחנה צ"ח שפיר צעל המחנה ואף דאמרין צקידושין (דף מ"ט ע"ב) גזי צצין אדפתא למיסק לארעא דישאל וחזר צו אמרין אי צעי סליק היינו רק צמכר, אבל צמחנה דחלוי צרלונו לצד כל שנסחלק בהכרה קודם שנעשה ראונו שפיר צעל המחנה, וזה דהלכה כולם גרים (יצמות שם) היינו כיון צצאמה נשא האש"ה ש"ח ואס לאו אפשר דגס צגירות ל"מ, ואף דלכא"י קשה דלמה צעצודא דצ"צ מיקרי מחנה הלא ה"י כמכר ממש דהרי י"ש לו אש"ה צעד נכסיו וכו' כלקח ממונ ממש, ועי' צש"ס יצמות (דף ק"י ע"א) צעצודא דרצ מלכיו אלו ר"ח שפחה לשמשו כ"י, אך צאמה לק"מ כיון שנתן לה כסף קידושין צפני ע"מ ואין הנכסים כסף קידוש' ע"כ י"ש על הנכסים תורה מחנה ומחנה לריך ראונו גדול וכמשי"כ.

ענף ז

ועתה אבאר מה דמבואר צר"ן צפ"ג דסוכה (ל"ג ע"א) ד"ה לבידור דאין אדם מחויב לצצז יותר משלים ממונו אפי' על מלות עשה בעוצרת, והנה קשה לי איך נפרנס צצרייתא דסופ"ק דקידושין (דף כ"ט ע"ב) דפלגי ר' יודנה ורצן צלפדות אח צנו ולעלות לרגל אח"כ מהן קודם, וכלא חיו מחויב לעלות לרגל כיון שאין לו, דצשלמא צפדיון כצן הרי מבואר צש"ס צבורות (דף מ"ה ע"ב) דאף צחלי חמש פלגי ר"מ ור"י וביינו כיון דפדיון ה"א כחוצ ושיעצוד נכסי, וצחוצ ודאי דאף למאן דסובר שיעצודא לאו דלורייתא מ"מ נפרעין ונוטלין ממונו עד פרוטא אחרונה שיש לו, דהרי אפי' אס מסדרין לצעי"ה יש פלוגתא (צ"מ ק"י ע"ב) אבל לעלות לרגל למה י"ח מחויב, ועוד ק"ל מהא דנר חנוכה וקידוש היום דמספקא לי לרבא צצצת (דף כ"ג ע"ב) אח"כ מהן קודם

סברא לומר דבעת הגשמים אין עליו שם סוכה דהרי כתב הר"ן שם דבלי"ה ראשונה חייב לאכול בסוכה אף בעת הגשם.

אשר ע"כ נראה לי ברור דהטעם הוא משום דכל היכא שהמצוה תגרום לו חולי שאב"ס והיא בקר"ע פטור מלקימה, ע"כ כיון דמבואר בע"ז (דף כ"ח ע"א) וברמ"א יו"ד סי' רס"ב סעיף ב' דצער גדול דינו כחשאב"ס ועי' באו"ח סי' שכ"ח סעיף י"ז, משי"ה שפיר הוצרך רבא לחדש דין מצטער דאפי' בלא צער גדול פטור וזהו מחודש רק בסוכה מכא תשבו כ"י, אבל גשם דינו כצער גדול כמו צינה במדינתנו דאמרין לענין אמירה לעכ"ו"ם הכל חולים אצל צינה (שו"ע ארי"ח רצ"ו ס"ה), וע"כ שפיר מודה ר' אליעזר דבעת הגשמים פטור מן הסוכה אף דמצטער חייב לדידי' וכן מוכח צירושלמי סוף הישן ה"י ר' אליעזר נכנס ויצא כל הלילה ולכא' ממנ"פ אי ס"ל דמצטער חייב ה"י לו לישן גס בעת הגשם ואי פטור הלא קיי"ל (או"ח סי' תרל"ט סעיף ז') דאין מטיחין לחזור להסוכה דמצטער בכך, ולדברינו נ"חא דבעת הגשם ה"ל כחולה דפטור מכל מ"ע, אבל כשפסק הגשם שוב חייב לחזור לר"א דס"י דמצט' חייב בסוכה, והא דכתב הר"ן ז"ל דבלי"ה ראשונה חייב אפי' בגשמים יורדין,

*) וכעת נ"ל דודאי פטור מלקיים עשה דקום ועשה אם תגרם לו חולי שאב"ס דהנה בסוכה (דף כ"י ע"א) קאמר רבא מצטער פטור מן הסוכה ופריך הש"ס הא אנו תגן חולים ומשמשיהן פטור מן הסוכה חולה אין מצטער לא, ותמוה לי מאוד הלא משנה היא כרבה והוא בס"פ הישן דאם ירדו גשמים כדי שתסרת המקפה פטור וליכא בזה טעם אחר אלא מטעם מצטער, וגם על רבא קשיא מה חידש יותר ממתינית, עוד תמוה לי דהרי לפי המבואר בסוכה (דף כ"ז ע"א) נראה דר' אליעזר מוכרח לסבור דמצטער חייב בסוכה דהרי סובר דתשבו כעין תדורו הפירוש שמתחיל לאכול י"ד סעודות כמו בדירה שדרכו בכך וא"כ למה יהי' לר' אליעזר פטור מן הסוכה בעת שהגשמים יורדין כמבואר במשנה ריש תענית (ב' ע"א) א"ר אליעזר גס אני לא אמרתי לשאול אלא להוכיח, וגהי דהש"ס בסוכה שם מסק דחור בו ר"א אבל הרי פ"י בתוס' שם ע"א (ד"ה חור. בו) דל"ח אלא ממה דה"י מצריך סוכה אבל י"ד סעודות בעי', וע"כ ג"כ מהך דרשא דמה דירה כ"י וא"כ גס מזה גופי' מוכח דבעת הגשמים פטור מן הסוכה דאלי"כ כיון דמחויב לאכול הרי מוכרח לאכול בסוכה ואמאי הא לר' אליעזר מצטער חייב, ואין שום

שם לאחר חזרת הקרקע לבעלים אז הוי הקיום כלאים מה"ט ולא מיקרי דנא ניהא לי כמש"כ החוס' צ"מ (דף ל' ע"א) ד"ה אף עובד לענין פרה אדומה וכעת ל"ט, היולא ממש"כ לדינא דכלל המצות לריך ליתן כל ממונו צעד מה ששכר המאור לכל העולם רק לצדו וליתן יותר ממה ששכר הדבר א"ל לצדו רק עד שליש מהונו, אבל לשאל וללות מאחרים או לחזור על הפתחים לעולם אינו חייב צכל המצות אף ליתן צעד מה ששכר הדבר צחמת חוץ ממלות מחלית השקל וגם מלות פרכומי ניסא כגון נר חנוכה ומקרא מגילה וד' כוסות, צה חייב ללות מאחרים וגם להשכיר עמו כפועל כמבואר ברש"י צמשה דריש ערבי פסחים (ל"ט ע"ב) ד"ה ואפילו וצא"ח סי' תרע"ב סי"ג ואף דבסי' תרפ"ז סעיף צ' פוסק הרמ"א כשיטת הר"ן דכל מאור דאורייתא קודם למקרא מגילה היכא שאי אפשר לקיים שתיבה הרי דמאור דאורייתא מפרסומי ניסא ח"ן זה קושא כלל דהיכא שיש לפנינו מאור דאורייתא לא הי' כה ציד חכמים לפטור ממנה אף צשוא"ת כל היכא דליכא סי"ג, וע"כ פטור אז ממלות פרכומי ניסא כיון שצריך לקיים המאור דאורייתא, אבל כל היכא שיש עליו חיוצ לקיים מלות פרכומי ניסא שפיר החמירו חכמים יותר ממאור דאורייתא ומחויב ללות ולהשכיר עמו כפועל. כנ"ל צה **).

לילה ראשונה וצין שאר ימים, רק צסעיף ד' גבי מצטער מחלק הרמ"א כן, ועי' צטו"ז שם סוף סק"ת, ונ"ל דיש חילוק צין לעצור על עשה צשוא"ת דזה שפיר חולה שצ"צ ככה פטור מלקיימה משצ"כ לעצור עליה צקום ועשה, וצסי' ד"ש השיב צקו"ע כיון שהגר חושב עשה מלאכה עצור, וכמש"כ החוס' צצצועות (דף ל' ע"ב) ד"ה אבל צתירונס שם ועי"ג כו' עי"ש דזה לא מיקרי שוא"ת, וכן מוכרה צש"ס צילה (דף כ"א ע"א) גבי צולשת שנכנסו לעיר דמצואר דצצצור מ"ע דגכס ולא לעכ"ס מחויב ליתן כל ממונו, רק צמ"ע דלדקה וצבהצרת רצית קלולא אינו מחויב חס הוא עני כיון דהמ"ע היא "וחי אחיך עמך" והרי דרשינן (צ"מ ס"ב ע"א) מזה חייך קודמין לחיי חצירך, אבל צכל המלות נ"ל דצריך ליתן כל ממונו צעד מה ששכר המאור צחמת, ואון לי מלאתי צר"ש פ"ז דכלאים מ"ו דמדמה ה' דיוסיף שליש על שיווי השכר שלא לקיים כלאים לה' דמאור עד שליש (צ"ק ט' ע"א) עי"ש, אף ל"ע הרי צמאור צריך ליתן שליש מהונו ולמה שם אינו צריך ליתן יותר משליש שיווי השכר ועוד הלא מקיים כלאים לאו הוא וכצ' כתצתי דאף צלאו שאין צו מעשה צריך ליתן כל ממונו, אף ראייתי צצרטורה שם כתצ דהוא נראה כמקיים כלאים וכו' רק מראית עין אבל לא אדע למה לא הוי מקיים כלאים ממש ועי' צחוס' ר"פ לולב כגזול (דף ל' ע"ב) ד"ה וקרקע וצכפ"ת

מן הצער ביציאתו מן הסוכה ודלא כדעת המרדכי, ושיטת הרמב"ן ז"ל בזה היא שיטה חדשה וחידוש שלא הובאה בש"ע. ** דע דשיטת המהרי"ו סי' קנ"ז דאף בל"ת אינו מחויב ליתן כל ממונו מטעם דובכל מאדך רק לענין ע"ו כתיב ועי' בהגר"א ביו"ד סי' קנ"ז ס"ק ה', אבל לפלא דהרי חוינן באגוסים היינו מחמת ממון קאמר הש"ס (כתובות י"ח ע"ב) דנעשו רשעים וקו' המהרי"ו לק"מ דאדורבא ע"ו ה"י ס"ד דקיל משאר עבירות דהרי בעובד מאהבה ומיראה פטור (סנהדרין ס"א ע"ב) כיון דאינו מקבל עליו לאלוק, ובוה מובן מה דלא כתיב ובכל מאדכם בפרשת והי' אם שמוע, והיינו כיון דפרשה זו מיירי בכל המצות ובפרהסיא לכן לא כתיב ובכל מאדכם כיון דאף בצניעה מחויב ליתן כל ממונו וז"ב.

נ"ל כיון דאין חיובו אלא לאכול כוית לבד לא חשיב צער גדול אלא כמצטער בעלמא ושפיר חייב בלילה ראשונה, ולפ"ז הא דחולה פטור מן הסוכה הוא רק אם ינצל מן החולי ע"י שלא ישב בסוכה והא דמבואר בטו"ו סימן (תר"מ סק"ח) להיפוך תמוה מש"ס סוכה שם דא"כ מה פריך ובה אגן תנן חולה דוקא ולהטו"ז אין ענין חולה למצטער וע"כ דבאינו ניצול לעולם חייב בין חולה בין מצטער, אך כ"ו לשי' החוס' סוכה שם (כ"ו ע"א) ד"ה הולכי דרכים שכ' דפטורא דמצטער נפיק מתשבו כעין תדורו, אמנם שיטת הרמב"ן ז"ל הובא בריטב"א סוכה דף כ"ח דטעם מצטער והולכי דרכים ושומרי פירות דפטורין נפיק מקרא דהאזרח דהוא משורש אזרח רענן (תהלים ל"ו) והיינו שיהיה בהשקט ובמנוחה, אבל כשהוא טרוד בהליכה או שיש לו צער פטור, ולשיטה זו נ"ל דמצטער פטור אפילו אם לא ינצל

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קעב

באם מחוייב להכנס בחולי בשביל קיום מצות עשה דשופר וכדומה.

נשאלתי באחד שהיה חולה במחלת שטות והוא בבית החולים ונרפא אבל הרופאים אומרים שצ"ל שם עוד איזה שבועות תחת השגחתם כדי שלא יתקלקל ח"ו, אם צריכים להוציאו משם כדי שיקיים מצות שופר שבבית החולים אי אפשר. והשבתי שלע"ד אין צריכים להוציאו כי על עשה גם אונס ממון יותר מחומש נחשב אונס לפוטרו ואולי גם בפחות מחומש עיין בסי' תרנ"ו במג"א או"ח סק"ז ובספרי דברות משה על ב"ק סי' פ"ט הערה כ"ח, וא"כ כ"ש זה שעדיף להאדם אף מחומש ממון ויותר שהיה מוציא להתרפא אף כל ממנו שנחשב אנוס ממצות עשה דשופר ופטור. משה פיינשטיין.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תמב סעיף ו

נהגו לגרר הכתלים והכסאות שנגע בהם חמץ, ויש להם על מה שיסמוכו. ובמשנה ברורה שם ס"ק כח ויש להם ע"מ שיסמוכו - ר"ל דאין ללעוג על המנהג לומר שהוא מנהג שטות וחומרא יתירא אלא יש לזה סמך מן הירושלמי דאיתא שם הטח ביתו בצק חייב לבער:

עבודת הקודש (חיד"א) צפורן שמיר סי' ט אות קלב

קלב יזהר לטרוח בלישת מצות מצוה בכח גדול וכן כשמקיים מצות גמילות חסדים לקבור מתים ולחפור קבר וכיוצא והזיעה שמזיע תועלת לחטא זה לתקן אשר פגם:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן קו סעיף ב

נשים ועבדים, שאע"פ שפטורים מק"ש חייבים בתפלה, מפני שהיא מ"ע שלא הזמן גרמא. ובמשנה ברורה שם ס"ק ד שהיא מ"ע וכו' - כ"ז לדעת הרמב"ם שרק זמני התפלה הם מדברי סופרים אבל עיקר מצות תפלה היא מן התורה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם איזו עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה אלא שאין לה נוסח ידוע מן התורה ויכול להתפלל בכל נוסח שירצה ובכל עת שירצה ומשהתפלל פ"א ביום או בלילה יצא י"ח מן התורה וכתב המ"א שע"פ סברא זו נהגו רוב הנשים שאין מתפללין י"ח בתמידות שחר וערב לפי שאומרות מיד בבוקר סמוך לנטילה איזה בקשה[ה] ומן התורה יוצאות בזה ואפשר שאף חכמים לא חייבו יותר אבל דעת הרמב"ן שעיקר מצות תפלה היא מד"ס שהם אנשי כה"ג שתיקנו י"ח ברכות על הסדר להתפלל אותן שחרית ומנחה חובה וערבית רשות ואף על פי שהוא מ"ע מד"ס שהזמן גרמא והנשים פטורות מכל מ"ע שהזמן גרמא אפילו מד"ס כגון קידוש הלבנה אעפ"כ חייבו אותן בתפילת שחרית ומנחה כמו אנשים הואיל ותפלה היא בקשת רחמים. וכן עיקר[ו] כי כן דעת רוב הפוסקים וכן הכריע בספר שאגת ארי' ע"כ יש להזהיר לנשים שיתפללו י"ח ונכון ג"כ שיקבלו עליהן עול מלכות שמים דהיינו שיאמרו עכ"פ שמע ישראל כדאיתא בסימן ע' ויאמרו ג"כ ברכת

אמת ויציב כדי לסמוך גאולה לתפלה כמו שכתב המ"א בסימן ע' וכו"ז לענין שחרית ומנחה[ז] אבל תפלת ערבית שהוא רשות אף על פי שעכשיו כבר קבלוהו עליהם כל ישראל לחובה מ"מ הנשים לא קבלו עליהם ורובן אין מתפללין ערבית. ותפלת מוספין בצל"ח כתב דפטורות אבל בספר מגן גבורים פסק דחייבות עי"ש:

באר היטב

תמוז (א) במשיחה. מדאורייתא הוי חמץ כשאר איסורים, אלא שמחמץ החמירו בו כיון דאית ציה כרת ולא צדילי מיניה כולי שחא, נמ"א ריש הסימן. וכמז הרב במשנתו סימן כ"ח היכא דאיכא עוד צד להקל אפשר לסמוך על מה שכתב המרדכי דיש לסמוך אשאלמות, ויש להקל ולצטל חמץ בששים כמו שאר איסורים. וכן כתב במשנתו משאת בנימין סימן ס"ט, והוצא ג"כ במ"א לקמן בסימן תס"ז ס"ק ל"ג. ומכל מקום למעשה נראה מדבריהם שאין סומכין על זה אלא א"כ דאיכא עוד הרבה צדדים להקל, חק יעקב [ס"ק א]. האר"י ז"ל^א כתב הנזהר ממהו חמץ בפסח מוצט לו שלא יחטא כל השנה: **(ב) בהנאה.** החק יעקב [ס"ק ב] העלה דבמקום הפסד מרובה

ערוך השולחן יורה דעה סימן פד סעיף לו

יש מי שכתב בשם חכמי הטבע דהמסתכל בזכוית המגדלת שקורין ספאקטיוו"א יראה בחומץ מלא תולעים והנה בחומץ אין חשש כמו שנתבאר דהתולעים המתהוים בתלוש התירה התורה אמנם שמעתי שבכל מיני מים וביחוד במי גשמים מלא ברואים דקים שאין העין יכולה לראותם ובילדותי שמעתי מפי אחד שהיה במרחקים וראה דרך זכוית המגדלת עד מאד כרבבות פעמים במים כל המיני ברואים ולפ"ז איך אנו שותים מים שהרי אלו הברואים נתהוו במקורם אמנם האמת הוא דלא אסרה תורה במה שאין העין שולטת בו דלא ניתנה תורה למלאכים דאל"כ הרי כמה מהחוקרים כתבו שגם כל האויר הוא מלא ברואים דקים מן הדקים וכשהאדם פותח פיו בולע כמה מהם אלא ודאי דהבל יפצה פיהם ואף אם כן הוא כיון שאין העין שולט בהם לאו כלום הוא אמנם כמה שהעין יכול לראות אפילו נגד השמש ואפילו דק מן הדק הוה שרץ גמור:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילין סימן לב סעיף יג

יהיה הקלף שלם שלא יהא בו נקבים שאין הדיו עובר עליו, דהיינו שלא תהא האות נראית בו חלוקה לשתיים. **ובמגן אברהם** שם ס"ק טו דהיינו שלא וכו'. ואז אפי' ניכר הנקב נגד השמש כשר [ב"ח] עסט"ו. **ובט"ז שם** ס"ק ז, חלוקה לשתיים. לכאורה משמע דאם יש נקב בתוך גג האות או ירך שלו אף על פי שנראה חלל הנקב מכל מקום כשר כיון דהנקב באמצע ודיו מקיפו דאז אינו חלוק לשתיים אבל באמת אינו כן שהרי כ' ב"י בשם הריא"ס פירוש נקב קטן כחוד' של מחט עד שאם מעביר עליו הקולמס בדיו נסתם שאין האות נחלק לשתיים אינו נקרא נקב וכותבין ע"ג וכו' עכ"ל הרי שקורא נחלק האות לשתיים עד שלא נכתב עדיין ותו דבעי דוקא נסתם אלא ע"כ דאף שהדיו מקיפו מכל מקום מקרי חלוק לשתיים שם אותו מקום הנקב אלא בעי שיהיה שם נקב קטן כל כך

שהדיו סותמו ואינו נראה כלל נגד השמש והיינו בשעת כתיבה אבל אם אחר שנכתב ניקב בתוך האות כשר כמ"ש הטור וש"ע בסמוך לענין ניקב תוכו.

ובמשנה ברורה שם ס"ק לב שהוא קטן כל כך עד שכשמעביר עליו בקולמוס נסתם הנקב בדיו ואין הנקב נרגש בקולמוס כותבין עליו אף על פי שנפל מעט דיו במקום ההוא ונראה נקב דק כנגד השמש כשר, אבל אם ניקב כ"כ שאין הדיו עובר עליו פסול שהאות נראית חלוקה לשתיים על ידו ואפילו אם הנקב באמצע עובי האות בגגו או בירכו ודיו מקיפה מכל צד פסול ואפילו אם עד מקום הנקב יש צורת אות. וכל"ז קודם כתיבה אבל אם לאחר כתיבה נחלק האות לשתיים ע"י נקב רואין אם יש בו צורת האות עד מקום הנקב כשר וכמו שיתבאר בסמוך בסעיף ט"ז ועיין ביאור הלכה.

אחד מאבריו הטבעיים הוא, אלא דנראה לי פשוט
דבדין חרש אזלינן בתר טעמא, דאטו גזה"כ הוא
דכל שאינו שומע אינו בר קנין, הלא פשוט דאין
זה אלא משום דקי"ל לחז"ל דכל שאינו מדבר
ואינו שומע אינו בר דעת וכל ששומע ומתקשר
עם בני אדם דרך שמיעתו הרי הוא שומע בפועל
ומשו"כ כפיקח הוא, דמה לן אם שומע באופן
טבעי או ע"י מכשיר.

(אך) אין דברינו מכוונים לדברי האג"מ דלשיטתו
אכן כחרש שאינו שומע הוא אלא דמ"מ
דינו כפקח משום שיש לו תקשורת עם בנ"א).

וא"כ אין כל סתירה בדברינו ובאמת נראה
פשוט דאין בין מכשיר רפואי חיצוני

החומר

למכשיר דומה המושתל בגופו דלעולם אין מכשיר
מלאכותי נעשה כגוף האדם.

ואף שכתבתי לכבד' דלגבי השתלת שחלה, דכל
אבר המושתל בגוף האדם הוי כגופו ממש
אין זה אלא באבר מאברי האדם דמשעה שנקלט
בגופו הוי כאחד מאבריו, משא"כ במכשיר
מלאכותי, וכל זה פשוט בעיני.

ואסיים בברכה נאמנה לידי"נ שקב"ה יוסיף לו
עוז ותעצומות להמשיך בדרכו בהרבצת
תורה ועשיית חסד להגדיל תורה ולהאדירה.

בידידות עמוקה

והוקרה מרובה

אשר ויים

1234567

סימן קלד

הנהגת ההלכה ב.O.C.D.

תלמיד חכם מופלג וירא שמים מרבים שסובל ממקרה קשה של אובססיביות (O.C.D.)
ולרוב אינו מסוגל להגות ברכה כהלכתה, או לקרוא את השמע כהלכתה, ולפעמים
נאבק הוא זמן רב ללא הועיל כדי להוציא שם השם כראוי, ויש לו עגמת נפש עצומה.

לדעת הרופאים המומחים בתחום זה דרך הטיפול היא שלעולם לא יחזור פעמיים על דיבור
או תפילה ואם לא הצליח בפעם ראשונה להגות את הברכה או התפלה כראוי אין
לעשות כלל נסיון נוסף. בדרך זו מקווים רופאיו לחלצו ממצוקתו על מצוקתו.

ת"ח זה נפשו בשאלתו. כאשר ברור לו כשמש שלא הגה את השם כדין ולא יצא יד"ח
בברכתו האם מותר לו לאכול. ואת"ל שמותר לו האם ראוי שימנע מאכילת פת
כדי שלא יתחייב בברכת המזון, ועכ"פ לא יאכל כדי שביעה כדי שלא יבטל מצות
ברהמ"ז דאורייתא.

דאם פטור הוא מלבזבז הון רב על המצוות ה"ה
שאינו חייב לחלות, ולא יהא ממונו חביב עליו
מגופו. וכיון שבני"ד בביטול מצוות עשה עסקינן
ולא בעבירת לאו, נראה דמותר לו לבטל מצוה
כדי להתרפאות מחליו כשאי אפשר בענין אחר,
דכשם שמותר לו לבטל מצוה כדי שלא יחלה ה"ה
כדי להתרפאות מחליו.

נראה בזה להלכה דראשית חובתו של איש זה
לעשות את כל הנדרש על מנת למצוא
מזור ומרפא למחלתו ולשם כך מותר לו אף
לעבור על מצוות התורה. וזאת מחדא ותרי טעמי.

א. כבר ביארתי במק"א דרשאי האדם לבטל
מצות עשה כדי שלא יפול למשכב ויחלה.

ואף שאמרו (ברכות ל"ה ע"א) דאסור לאדם להנות מעוה"ז בלי ברכה, ומשמע דאיסור יש בדבר, כבר ביארתי במק"א (מנחת אשר דברים סימן ט"ו) דנראה עיקר כדעת רש"י דבאמת אין זה אלא ביטול מצוות עשה, עי"ש.

ב. אף אם נאמר דאסור לעבור על איסור כדי להתרפאות, שאני נידון דידן שהרי אם לא יתרפא ויחלץ מן המיצר יבטל מצוות אלה לנצח וכל כה"ג אמרינן מוטב שיחלל שבת אחת ולא יחלל שבתות הרבה.

ויסוד זה למדתי מדברי החת"ס (שו"ת או"ח סימן פ"ג ד"ה נחזור לענינו) שכתב בילד שדינו כשוטה האם מותר להכניסו למוסד שבו יטפלו בו ויש סיכוי להחלימו ולהוציאו מתורת שוטה, ויתחייב במצוות. אלא שבמוסד זה יאכילו אותו מאכלות אסורות, האם מותר להכניסו למוסד זה.

וכתב החת"ס דאם עי"כ יש סיכוי לרפאותו, פשיטא דאף אם נאמר דהוי בכלל ספייה בידיים ואסור מה"ת מ"מ מותר דאטו חייבים אנו להשאירו שוטה ופטור מן המצוות.

והחת"ס הוכיח סברא זו ממה דמצינו במי שמהלך במדבר ואינו יודע באיזה יום שבת שאסור לו לעשות מלאכה אלא כדי חיו אבל לא הגבילו אותו שלא ללכת יותר מתחום שבת, דהלא עליו לעשות כל שבידו לצאת מן המדבר ולהגיע למקום יישוב כדי לקיים מצות השבת כדת וכדין.

ואף דפשוט שיש לחלק, דשאני ודאי מספק ואפשר דרק המהלך במדבר דהוי ספק עבירה מהא דלא ספינן ליה בידיים, ברור שכל כונת החת"ס רק להביא מקור וסמך למה דפשוט ליה מסברא דמותר לו לאדם לעבור איסור כדי

לחלץ עצמו ממצב שבו אנוס הוא לעבור באיסור זה שבעתיים, ומשו"כ מותר לו לעבור על תחום שבת כדי לצאת מן המדבר ויוכל לשמור שבת כהלכתה, וכן מותר להאכיל לילד איסור כדי להבריאו ולהביאו לכדי חיוב מצוות. (ועיין לעיל בסימן מ"ז מש"כ בדברי החת"ס).

וכך נראה גם בני"ד דמותר לאיש יקר זה לבטל ברכות וקר"ש כדי להתרפא ויכול לקיים מצוות אלה כהלכתן ודקדוקיהן.

וביסוד הסברא הרי זה דומה למה שאמרו חז"ל (יומא פ"ה ע"ב) חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה ואם לא נתיר לו לבטל מצוות אלה במעט לעולם לא יתרפא ונמצא מבטל מצוות אלה תדיר מתוך שברון לב ואנחת נפש, וכל כה"ג פשוט דזו הדרך ישכון בה אור.

והרבה התבוננתי במה שאמרו חז"ל (נזיר כ"ג ע"ב) גדולה עבירה לשמה. ולמדו זאת ממה שהכתוב משבח את יעל אשת חבר הקיני, ואף שלא אמרו כן להלכה, מ"מ מצינו בדברי הפוסקים (ב"ח חו"מ סימן רנ"ו) שציטטו מאמר זה אף להלכה, ולא נתברר בזה גדר מסויים והלא פשוט דאיסור גמור הוא לעבור עבירה אף כאשר כונתו לטובה ואין בכונה טובה כדי להתיר את האסור או לטהר את השרץ.

ונראה דכלל זה נאמר במקום דאי אפשר, דיעל אשת חבר הקיני מסרה עצמה לעבירה כדי להושיע את ישראל, ופשוט דא"א בענין אחר, דאטו תתן לכל ישראל לגווע. וממנה למדו דבמקום שהדעת הברורה והסברא הישרה והפשוטה נותנת דאי אפשר לנהוג בשב ואל תעשה וע"כ נדרשת פעולה, וכל כה"ג אף אם אין היתר ברור מצד כללי עדל"ת וכדו', מ"מ גדולה עבירה לשמה, וכך נראה גם בני"ד.

^{אוצר החכמה}

להאריך בענין זה רק כן להורות לו שבכל מה שעבר לא יחזור שוב עליו עוד הפעם.

ובסו"ד כתב: "תלי"ת הבחור הזה נתרפא במשך זמן קצר וכעת הוא משמש במשרה חשובה".

הרי לן כדברינו ביסוד ההוראה ובביאור הדברים נראה כנ"ל. מי יתן שגם בני"ד נוכל להתבשר במהרה שבעזה"י זכה לרפואה שלימה.

ודו"ק בכ"ז היטב.

ושמחתי בראותי שוב את מש"כ מרן בעל קהילות יעקב זצ"ל ממש בשאלתנו בספר קריינא דאגרתא (אגרת שע"ג) בענין זה, וז"ל:

"והורתי לו שיתפלל בסידור ומה שכבר עבר לא יחזור עליו בשום אופן אפי' יהא נדמה לו בברור שלא אמר כהוגן או שדילג תיבות, וזה ברור שע"פ הלכה אינו מחוייב יותר אבל א"א להסביר ד"ז למי שהוא בעצבים מתוחים בענין זה ולכן צריך לומר לו בהחלט ובלי טעם אולי יש רק להסביר לו שחשש דאורייתא אין כאן וקשה לי

ב

ובמה ששאל אם ראוי להמנע מלאכול פת כדי שביעה כדי שלא יתחייב לברך בהמ"ז מדאורייתא.

נראה דאין לו להקפיד בכך כלל ומן הטעם שכבר נתבאר לעיל, שהרי זה טבעה ומהותה של מחלה זו שהאדם מייסר את עצמו כל הזמן בחרדות שלא עשה את המוטל עליו ולא יצא יד"ח בשום דבר, ורק כשיתגבר על חרדות אלה וישתחרר מהם ימצא מזור למכתו. ואם נפסוק לו להמנע מאכילת פת כדי שביעה ימצא אלף שאלות

ג

אמנם יש לעיין כיצד יוציא את בני ביתו בקידוש היום אם אינו הוגה את השם כהלכתו, ואף אם מצינו לו היתר לכשעצמו, אך מה יעשו בני ביתו אשר לא שמעו קידוש כהלכתו.

ובאמת נראה שמן הראוי שאשתו תקדש בביתו ותוציא אותו ידי חובתו, ואם יש בנים

נוספות. כגון שמא טוב לאכול פחות מכשיעור תוך כדי אכילת פרס כדי שלא יתחייב בברכה אחרונה בכלל, ושמא יאכל כל סעודתו שלא כדרך אכילה כדי שיפטור מברכה ראשונה, ושמא לא יישן שינת קבע כדי להיפטר מברכת התורה, וכדומה שאלות שונות ומשונות בכל תחום וענין, ואין לדבר סוף.

ומישו"ב נראה ברור למעשה דיש לו לנהוג ככל אדם וכדרכו של עולם, ולהשתדל פעם אחת בקיום מצוותיו כמבואר.

גדולים בבית יכולים הם לקדש ולהוציא את כל בני הבית ידי חובתם.

ובשיש אורחים בבית יש לו להתגבר על בושותו ולבקש מהם לקדש ולהוציא אותו ואת בני ביתו יד"ח בגלל הקושי שיש לו, וכשם שאין האדם בוש במגבלה גופנית שבה הוא לוקה, כך אין סיבה שיבוש במגבלה זו שאין בינה לבין מחלה אחרת.

והלא לפי חוקי המדינות המקובלות בכל תגלית רפואית יש ביד הממציא והיצרן לקבל סעד חוקי להגן על זכויותיו, ובתנאי שיוכל לייצר כמות מספקת ולהפיץ את התרופה לכל נצרך, אך לא יעלה על הדעת שימנע טוב מבעליו ויגרום סבל ונזק לרבים כשבידו לעזור ולהושיע למען בצע כסף. וכי בידו לרפאות את כל החולים שבעולם לבדו.

ומשו"כ פשיטא שמותר לגלות שיטה זו לתועלת החולים וכל הזריז הרי זה משובח.

אמנם כבר כתבתי דאין אני מאמין כלל בכל שיטה ותרופה שאין בעליה מוכנים לחשוף לאור השמש מה שבאמתחתו כדי שיוכלו לבודקו ולבקרו בין טוב לרע, ואכמ"ל.

ביקרא דאורייתא
אשר ויים

סימן קכח

הסובל מכפייתיות ואינו הוגה את האותיות כדין לענין תפילה

לכבוד איש יקר ונפלא
ירא אלוקים ובמצוותיו חפץ מאוד
ר'...

[מחזור 12 34 567]

מכתבו קבלתי ודבריו נגעו ללבי עד מאוד.

מע"כ סובל זה שנים מכפייתיות (O.C.D.) ומתקשה להתפלל ולברך כראוי, ומצא נוחם ומרגוע במה שכתבתי בשו"ת מנח"א (ח"ב סימן קל"ד). אלא שנפשו בשאלתו האם בכל זאת קיים את מצות התפילה כשלא הגה את השמות והתיבות כהלכתן, ותמה למצוא סברא שהתפלה תחשב תפילה אף שלא הגה תפילתו כראוי.

הרי לן דאף שאינו הוגה התיבות כדין, ועוד מעוות את הדברים באופן חמור ובמקום אהבה מוציא משפתיו איבה, מ"מ בתר כוונת הלב הולכין הדברים ועליו הכתוב אומר "ודגלו עלי אהבה".

אמנם פשוט הוא דאין זה אלא במי שאינו יכול להגות את האותיות כתיקנן, (עיין לעיל סימן י'), ועוד נראה דאין ללמוד הלכה מאגדות חז"ל, ואפשר שאף שדבריו העילגים מתקבלים באהבה אבל אין מזה ראייה שיצא יד"ח התפילה.

ואבאר לו את הנראה לי בעניי בסוגיא חשובה זו.

הנה אמרו חז"ל (שה"ש רבה פרשה ב'): "אמר ר' אחא עם הארץ שקורא לאהבה איבה כגון ואהבת ואייבת אמר הקדוש ברוך הוא ודילוגו עלי אהבה"

והפליגו עוד לדרוש (שם): "ודילוגו עלי אהבה... אמר הקדוש ברוך הוא וליגלוגו עלי אהבה".

שחלש ותש כחו להתודות בפיו לפני מותו מתודה בלבד, ע"ש.

וכ"ה ברמב"ן בתורת האדם (ענין הוידוי) "במס' שמחות תניא, נטה למות אומרים לו התודה עד שלא תמות, הרבה שנתודו ולא מתו והרבה שלא נתודו ומתו, והרבה שמהלכין בשוק ומתודין, שבזכות שאתה מתודה אתה חי, אם יכול להתודות בפיו יתודה, ואם לאו יתודה בלבד. אחד המתודה בפיו ובלבד ובלבד שתהא דעתו מיושבת עליו".

ומקור לדברים מצינו במדרש (תהלים מ"ה) "רחש לבי דבר טוב. להודיעך שלא יוכלו להתוודות בפיהם, אלא כיון שרחש לבם בתשובה, הקדוש ברוך הוא מקבלם, וכן הוא אומר ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה".

אבל בשאר המצוות מי שמכל סיבה שהיא נבצר ממנו לקיים מצוה מסויימת פטור ממצוה זו. ואין בכך תימא, הלא כהנים יש להם מצוות יתירות שאין לשאר העם ויש מצוות הנוהגות בארץ ולא בחו"ל, במקדש ולא חוצה לו, נשים פטורות ממצוות עשה שהזמ"ג, ואין ביד כל אדם לקיים את כל המצוות. וא"כ לא יפלא אם פטור האדם ממצוות שאין בידו לקיימן עקב מום גופני, אך לא כך הדבר לגבי תשובה ותפילה.

ומשו"כ פשוט בעיני דגם הסובל מכפייתיות, מתפלל הוא לפני אב רחום וחונן בכלים שנתן זה בידו ולא גרע מאילים.

הנני בברכה למע"כ שיזכה להתגבר על כל קושי ומכשול, לקדש ש"ש ולעובדו באהבה.

באהבה וביקר
אשר ויים

אמנם בעומק הדברים ופשטותן נראה מסברא לומר, דשתי מצוות יש בתורה שבהן מי שנבצר ממנו לקיימן מחמת פגם וחסר באבריו, מקיימן בדרך שהוא יכול ובכלים שיוצר האדם נתן לו, ויוצא בהן ידי חובתו אף שלא קיימן כדין, ושתי מצוות אלו הן התפלה והתשובה.

והצד השווה שבשתי מצוות אלו, שבשתייהן מלבד היותן מצוות כשאר כל מצוות התורה שכל המקיים אותן כהלכתן יבא ויטול שכרו, יש בהן פן נוסף, שהן כלים ואמצעים לזכות^{הערה} ברחמים ובחסד ובשפע עליון. שעל ידי התפלה זוכה האדם שהשומע תפלת כל פה יקבל תפילותיו ויחוננו בבני חיי ומזוני ובכל צרכיו וכל מחסורו אשר יחסר לו, ועל ידי התשובה זוכה האדם למחילה, סליחה וכפרה.

ופשוט הדבר בעיני, דלא יתכן כלל שיש בן ישראל שאין תפלתו מתקבלת משום שאילם הוא ואין בידו להוציא תפילתו בפיו, או משום פגם ומום בכלי הדיבור שעל ידו אינו יכול להגות התיבות והאותיות כראוי.

וכיוצא בדבר לגבי התשובה, הלא כתב הרמב"ם (פ"א ה"א מהל' תשובה) הוידוי פה מעכב את התשובה ומי שחזר בתשובה ולא התודה בפיו לא קיים מצוה ואין תשובתו מתקבלת. וכי יעלה על הדעת שהאילם או מי שדיבורו משובש ימות בחטאו בהיעדר יכולת להתוודות.

וע"כ נראה דאין הוידוי בפה מעכב אלא במי שיכול להתודות, אבל מי שאין בידו להתודות בפיו מתודה בלבד ועלתה לו. וכך כתב הרא"ש בסוף מס' מו"ק (פ"ג סימן ע"ו) דמי

Orthodox Compulsive Disorder?

February 15, 2010

by Sharon Udasin

“Mr. A” is a 43-year-old chasidic man who is so afraid to make mistakes in his daily prayers that he cannot bring himself to get out of bed until noon or 1 p.m. The reason? Obsessions he’s faced since his days in yeshiva, when he was consistently the last person to finish praying each morning.

“He thought he was just more religious than everyone in the class,” said Dr. Steven Friedman, a professor of clinical psychiatry at SUNY Downstate, who was addressing a group of fellow therapists. “Patients who have religious obsessions often don’t recognize or admit that they have symptoms.”

Friedman was speaking to a group of 30 therapists — at least 20 of them Orthodox Jews — who had gathered for a three-day conference this week at SUNY Downstate Medical Center in Brooklyn sponsored by the Behavior Therapy Training Institute of the International Obsessive Compulsive Disorder Foundation. While the Institute holds about three of these meetings annually, this was the first conference tailored specifically to the needs of Orthodox Jewish therapists, who had been unable to attend regular Saturday programming.

Sessions last weekend were largely the same as any other Behavior Therapy Training curriculum, aside from Friedman’s Sunday afternoon lecture about “Religious Scrupulosity,” which targeted obsessions and compulsions rooted in Jewish ritual. In addition to discussing these specific behaviors and treatment techniques, the doctors focused on the unwillingness of many Orthodox Jews to even seek treatment, in a community where mental health issues are somewhat taboo.

“You can speak Yiddish like I do and you’ll still find that that won’t get you access to certain populations,” Friedman said. “Since the community is so small, most of them you know and it’s one degree of separation. If you give me the name of an Orthodox person in the United States, I can find someone who knows something all about them.”

“This is problematic when you do therapy,” he added.

OCD is a genetic disorder that equally affects men, women and children of all backgrounds, typically appearing between the ages of 10 to 12 or in late adolescence or early adulthood, according to the Foundation. On average, OCD inflicts 1 in 100

adults and 1 in 200 kids and teens, amounting to about 2 to 3 million adult cases and 500,000 childhood cases in the United States alone. Because OCD runs in families, there is a 15 percent chance that a patient's child will also exhibit OCD, though not necessarily in exactly the same form, Friedman explained. For example, he said, a parent might be an incessant hand-washer, while the child might become a compulsive checker.

Be it contamination, relationships or religion, OCD "always attacks what's most important," according to Friedman, and for Orthodox Jews with OCD what's most important is their daily commitment to Judaism. And so much of Orthodox Judaism — or anything religion — is about prescribed ritual, like the particular order in which Jews put on and tie their shoes, adjust tefillin precisely on their heads or clean themselves before prayer.

Ironically, however, OCD patients may get so much anxiety from the religious practices that they don't even enjoy the rituals and beliefs that are so important to them. Prayers and religious behaviors will often be painful processes, punctuated by incessant questioning and reassurance seeking from rabbis and elders.

"You see a lot of compulsive behaviors with the intention of undoing something that has been done wrong," said Dr. Jeff Szymanski, the executive director of the International OCD Foundation. "I have to repeat it until it's done perfectly."

Friedman added, "People with OCD don't really get any joy out of their religious experience."

Instead, they may spend inordinate amounts of time doubting and checking — whether they prayed correctly, whether they greeted every single person in shul, whether they scrubbed their hands for long enough between handling milk and meat. One patient was so worried about clearing his house of chametz during Passover that he built his own extremely dangerous — not to mention illegal — matzah-baking oven in his basement. Intrusive thoughts may also extend to aggressive and sexual obsessions, such as momentarily perceiving the rabbi as a Nazi, thinking the Second Temple was for pagans or fearing homosexuality when one is not actually gay.

"A lot of Orthodox Jewish men seem to have this fear. It's not usually true. I usually just ask them one question, are you attracted to men?" Friedman said. "And the answer is usually no."

For Orthodox women, he says, the most problematic Jewish rituals for patients are properly adhering to kashrut and observing "family purity" laws, which Friedman calls a "torture" for some OCD patients, particularly due to the meticulous checking and counting required of them each month.

"The rituals will typically be offshoots of their current religious practices. Their faith-based practices will get co-opted by the OCD, so [a Jewish patient's] compulsive behavior will look a bit different from someone who is Protestant or Muslim," Szymanski said. "But the themes are pretty consistent — it's typically a fear of offending God or engaging in something blasphemous, a fear of hell, of Satan, of doing

something imperfectly. The compulsive behaviors are typically things like praying a certain way and praying enough.”

Among patients of other religions, Friedman found one Hindu man who was so afraid of stepping on God that he wouldn’t get out of bed, as well as many Muslims who were so concerned with performing ablutions (washing) properly that they were unable to begin prayers. For Catholics, imagining Jesus sleeping with the Virgin Mary is a popular obsessive fear.

The best way to conquer — or at least subdue — obsessions and compulsions is to undergo cognitive behavioral therapy with exposure to the trigger, a technique that is all too often left out of medical school and doctorate curricula, according to Szymanski. At their triennial conferences, the OCD Foundation aims to compensate for this oversight and teach therapists the newest techniques in cognitive behavioral therapy. For any patient with moderate to severe levels of OCD, Friedman adds that an on-site home visit is also crucial when assessing behavioral patterns.

“I actually go to the bathroom with them and say, ‘Show me how you wash,’” he said. “People are not in touch with many of their compulsions.”

And he believes that for the most part, Orthodox patients will progress better with Orthodox therapists, despite the fear that they may have some of the same friends and acquaintances in their close-knit communities.

“Ultimately for OCD and [religious manifestations of it], probably most of our patients are better served by seeing someone within the community who knows the intricacies,” Friedman said, noting that he’ll often help people by labeling their obsessions in Jewish terms — “mishegas” (craziness) for adults and “nudniks” for kids.

Copyright © thejewishweek.com

Suspending *Mitzva* Observance to Treat OCD

The National Institute of Mental Health estimates that some 2.2 million adults in the United States suffer from obsessive compulsive disorder (OCD),¹ a debilitating condition that manifests itself through, among other symptoms, incessant uncertainty about the satisfactory completion of tasks. For example, OCD patients are prone to repeatedly wash their hands due to the concern of germs, check their doors to ensure they are locked, and make sure electrical appliances are turned off before leaving the house. They might also count things multiple times out of fear that they may have counted incorrectly.

For the halachically observant Jew, OCD can be especially severe. *Halacha*, by nature, is very demanding and detailed, and given the religious importance we afford to the meticulous observance of all its minutiae, it can create a great deal of anxiety and result in compulsive behavior among those suffering from this disorder. Observant Jews with OCD may, for example, be unable to complete *berachos* or prayers, as the uncertainty as to whether they pronounced all the words properly will drive them to recite the texts repeatedly. Married Orthodox women with OCD may find themselves spending many hours preparing for the *mikveh* on the night of immersion, overcome by anxiety over the possible presence of *chatzitzos* (dirt or other foreign substances on the skin or in their hair, which could invalidate the immersion). They might also feel the need to consult about every light discoloration found on their undergarments and *bedika* (inspection) cloths. Pesach preparations can be exceedingly stressful for OCD patients, who will feel the need to check the entire house numerous times to ensure the absence of all *chametz*.

One Orthodox Jewish therapist explained that OCD “always attacks what’s most important” — meaning, it creates anxiety regarding that which is most vital to a person.² For most people, this is personal safety and health, but for the conscientious observant Jew, this also includes meeting halachic obligations. The obsession with halachic details, coupled with the more standard obsessions

1. <http://www.nimh.nih.gov/health/topics/obsessive-compulsive-disorder-ocd/index.shtml>. Retrieved November 12, 2015.
2. Dr. Steven Friedman, quoted by *The Jewish Week*, February 16, 2010.

with health and safety, can make the patient entirely dysfunctional and hamper his or her ability to find fulfillment in any area of life.

OCD is generally treated through cognitive behavior therapy (CBT), and at times with medication as well. Typically, the therapy used to treat OCD involves “exposure and response prevention,” whereby the patient is trained not to respond compulsively to the situations that trigger obsessive thoughts. In the case of “halachic OCD,” this might mean training the patient not to repeat the *beracha* or prayer text, even if he knows for certain that he recited it improperly.

This gives rise to the intriguing question of whether, from a halachic standpoint, such treatment is permissible. Is a therapist allowed to train his patient not to repeat *berachos* over food, for example, even in cases in which the patient is certain that he missed a word? Is it halachically acceptable for an OCD patient to continue his recitation of the *Shema* or *Amida* even after mispronouncing or omitting some of the text? In other words, is the interest of restoring mental health a sufficient reason to knowingly allow the patient to fail to observe *mitzvos*?

This question was already addressed by the Steipler Gaon in one of his published letters (*Karyana De-Igresa*, 373). Without elaborating, the Steipler Gaon rules that the patient in question should be instructed to pray from a *siddur* and not to go back to recite any text that he fears may have been recited incorrectly. More recently, Rav Asher Weiss dealt with this question in the second volume of his responsa (*Shu”t Minchas Asher* 134). Rav Weiss rules unequivocally that an OCD patient may and must follow his therapist’s instructions for overcoming his disorder, even at the expense of *mitzva* observance. He writes:

ראשית חובתו של איש זה לעשות את כל הנדרש על מנת למצוא מזור ומרפא למחלתו, ולשם כך מותר לו אף לעבור על מצוות התורה.

This man’s primary obligation is to do everything that is necessary for him to cure his illness, and to this end he is allowed even to violate the Torah’s commandments.

In the pages that follow, we will discuss Rav Weiss’ arguments and explore the various sources relevant to this issue.

יותר מחומש

Rav Weiss begins by positing that *halacha* absolves one from fulfilling a *mitzva* when this is necessary to avoid illness. Just as one is not required to pay יותר מחומש — more than one-fifth of his assets — in order to fulfill a *mitzva*, one is similarly not required to subject himself to physical harm or debilitation for

the sake of a *mitzva*. Therefore, if a person suffers from a debilitating mental illness, and his mental health professional determines that his recovery requires suspending *mitzva* observance, then the patient should comply. As long as he is only suspending the observance of *mitzvos asei* (affirmative commands), and not transgressing prohibitions, this is permissible for the sake of restoring his mental health.³

A similar line of reasoning can be found in a responsum of Rav Moshe Feinstein (*Iggeros Moshe*, E.H. 4:32), where he permits a young divorced woman to leave her hair uncovered so that people would not discern that she had been previously married. Rav Moshe writes that just as *halacha* does not require one to incur a loss of more than one-fifth of his assets for the sake of a *mitzva*, a divorcee is not required to compromise her ability to find a new husband for the sake of a *mitzva*. Therefore, if she truly believes that covering her hair would lower her chances of remarriage, then she is absolved of the hair-covering requirement. Similarly, in an earlier responsum (E.H. 1:57), Rav Moshe permits a widow to leave her hair uncovered because she needs to work to support her children and the job she was offered requires her to leave her hair uncovered. Rav Moshe maintains that hair covering is considered a halachic requirement, as opposed to avoiding a prohibition, and it is therefore suspended in situations of dire need, such as in order to secure a livelihood or to find a spouse.

Another precedent is a responsum of the *Avnei Nezer* (E.H. 1:8), who explains on the basis of this principle the reason why a husband is not required to divorce his wife who is found to be infertile. Although he bears the Torah obligation to procreate, nevertheless, losing one's beloved wife is considered a far more significant loss than the loss of a large amount of money, and he is therefore exempt from this *mitzva*, just as one is exempt from a *mitzva* requiring a sacrifice of one-fifth of his assets.

The Chasam Sofer and the Non-Jewish Mental Hospital

Rav Weiss proceeds to assert that even if the treatment for OCD requires transgressing Torah violations, this would also be permissible, in light of a ruling by the *Chasam Sofer* (1:83) concerning the case of a mentally ill seven-year-old child. The boy's family wanted to enroll him in a non-Jewish mental institute that was able to cure his condition, but he would be fed non-kosher food and would not be trained in any *mitzva* observances throughout his stay in the

3. Rav Weiss asserts that this applies to eating without a *beracha* as well. Although it may appear, at first glance, that there is a prohibition against eating without reciting a *beracha*, in truth, reciting *berachos* is an obligation, not the avoidance of a prohibition.

facility. Although a child below the age of *mitzva* obligation is not bound by Torah law, it is nevertheless forbidden for adults to feed him non-kosher food. As the *Chasam Sofer* acknowledges, it is possible that enrolling one's child in an institute that serves non-kosher food would be halachically equivalent to actively feeding him non-kosher food, and thus forbidden on the level of Torah law. The question thus arises as to whether this prohibition may be suspended for the sake of curing a child's mental illness.

The *Chasam Sofer* rules that the child may be brought to such an institute, writing, מוטב שיחלל תורה זמן מה כדי שישמור מצוות הרבה, — “It is preferable for him to violate the Torah for some time so that he can [later] observe many *mitzvos*.” In other words, if the child's condition was not cured, he would remain a שוטה (mentally disabled person) throughout his life and be exempt entirely from *mitzva* obligation. Therefore, it is permissible to have him violate *mitzvos* temporarily if this is necessary for his recovery and would then allow him to become fully obligated in all of the Torah's commands.

The *Chasam Sofer* draws an analogy to the situation of a person who finds himself in a remote, deserted location, and has lost track of the days of the week. Such a person is permitted to do the minimum needed to preserve his life, but no more, given that it may be Shabbos on any given day. Nevertheless, he is allowed to walk as much as he wants, despite the Shabbos prohibition of *techumin* (walking beyond 2,000 *amos* in an uninhabited area). As the *Chasam Sofer* notes (citing *Tosfos* in *Maseches Shabbos* 69b), the person may walk as far as he wishes even according to the opinion that considers *techumin* a Torah violation. The concept underlying this *halacha* is that if the person does not travel, then he will never reach an inhabited area where he can resume a proper halachic lifestyle. Somewhat similarly, it is permissible to allow a mentally ill child to violate the Torah for the purpose of enabling him to become mentally stable, and thus fully obligated in all *mitzvos*.

Rav Weiss applies the *Chasam Sofer's* ruling to the situation of an OCD patient. Without recovering from his disorder, an OCD patient who cannot complete *berachos* or prayers will likely never have the ability to properly fulfill these requirements. It is therefore preferable to have him knowingly suspend his observance of these *mitzvos* for the purpose of treatment, which will enable him to fulfill them properly throughout the rest of his life.

It should be noted, however, that later in his responsum, the *Chasam Sofer* imposes a significant qualification on his ruling, one which seemingly renders it inapplicable to the case of an OCD patient:

ברם דא צריכא: כשהוא מחוייב במצוות ולא הגיע לכלל שוטה שדברו בו חכמים בכל מקום, ואיננו אלא משום צרכי עוה"ז ועסקיו וכדומה, לכאורה אין ספק שאין להתיר שום איסור

בשביל זה, ומוטב שיהיה שוטה כל ימיו ואל יהיה רשע שעה אחת לפני המקום ב"ה, ומכל שכן שלא נעשה אנחנו איסורא זוטא בשבילו...

However, this needs to be said: If one is obligated in *mitzvos* and has not reached the point of being a שוטה of which the Sages always speak, and [the therapeutic intervention is needed] only for worldly needs, his commercial affairs and the like, then there appears to be no doubt that no prohibition should be suspended for this purpose, and it is preferable to be mentally ill his entire life rather than be evil for one moment before the Almighty, may He be blessed, not to mention that we should not commit even a slight transgression for him...⁴

According to the *Chasam Sofer*, violating the Torah for the sake of treating mental disorders is permissible only if the patient currently qualifies as a halachic שוטה, and is thus not bound by Torah law. However, if a person suffers from a mental disability but his condition is not severe enough for him to qualify as a שוטה, then “it is preferable to be mentally ill his entire life rather than be evil for one moment before the Almighty,” and thus neither he nor others may transgress the Torah for the sake of treatment.

In truth, however, it is possible that even the *Chasam Sofer* would agree to allow an OCD patient violate the Torah as part of his treatment. Rav Yitzchak Yehuda Shmelkes (*Beis Yitzchak*, E.H. 39) cites the *Chasam Sofer's* comments in the context of the question of whether a mentally ill adult woman may be committed to a non-kosher mental institute. He writes that undoubtedly, a mental patient may violate the Torah for the sake of improving his condition and thereby enabling him to fulfill the Torah henceforth. Amidst his discussion, Rav Shmelkes contends that when the *Chasam Sofer* wrote, מוטב שיהיה שוטה כל ימיו ואל, יהיה רשע שעה אחת לפני המקום, he meant that one may not transgress the Torah for the sake of improving mental health so that he can function more effectively in worldly affairs. If, however, one's condition compromises his ability to perform *mitzvos*, then even the *Chasam Sofer* would allow violating the Torah for the sake of treatment.

The *Chasam Sofer's* formulation does not support this reading, as the *Chasam Sofer* wrote explicitly that his lenient ruling applies only to those who fall into

4. The person to whom the *Chasam Sofer* addressed this responsum had proposed in his original letter that enrolling the child in the facility should be permitted for the sake of כבוד הבריות — the child's dignity — as in his state of mental illness, he acted in a humiliating manner. The *Chasam Sofer* rejected this argument, however, noting the Gemara's comment that a שוטה does not experience actual humiliation (*Bava Kama* 86b), and the family's embarrassment over their son's mental illness does not warrant suspending Torah law.

the halachic category of שוטה. Regardless, the *Beis Yitzchak* clearly maintains that even other mentally ill patients are allowed to seek treatment that entails Torah violations if this would enable them to observe *mitzvos* properly.

ספק סכנה

Another basis for suspending *mitzva* observance in the case of an OCD patient is the concern of suicide. Studies have shown that as many as 25% of OCD patients become suicidal due to the unbearable hardship the disorder causes. A well-established halachic principle mandates violating any Torah law that is necessary to save a life, even if the statistical probability of death is low. As long as there is a risk, the concern to save a life overrides any Torah law.⁵ Seemingly, then, the risk of suicide should suffice to allow the patient to suspend *mitzva* observance as necessary for effective treatment.

A precedent for this line of reasoning appears in a responsum of the Rashba (*Teshuvot Ha-Meyuchasos La-Ramban*, 281), who addresses the intriguing case of a person who had taken a vow not to laugh. He subsequently developed a severe mental disorder, and it was discovered that when people laughed in his presence and made him laugh, his condition was alleviated. The question was asked whether it was permissible to have this patient violate his vow in order to restore his mental functioning. The Rashba asserts that there is room to allow laughing in this individual's presence, as this situation involves ספק סכנה — the risk of death. He writes: הכא...דאיכא רוח רעה תקפה, אפשר דאתי בה לידי סכנה ומשום יתובי — דעתא שרינן ליה — “Here...where there is a strong evil spirit [mental dysfunction], he might possibly put himself in danger, and so to settle his mind we allow this for him.”

Similarly, Rav Nissim Mizrachi (*Admas Kodesh*, Y.D. 6) addresses the case of a man who experienced periodic bouts of mental insanity for several days at a time, and it was suggested that he be fed a certain non-kosher food, which would cure him.⁶ Rav Mizrachi rules unequivocally that this person's condition is considered life-threatening, and his treatment therefore overrides all Torah laws:

ודאי חולי זה הוא חולי שיש בו סכנת נפשות, ואף שאינו מסוכן מחולי זה, מ"מ מסוכן הוא שהוא בידו ימית עצמו, ולכן נזהרין בני אדם שאין מניחין אצלו שום כלי משחית, אפילו מחט קטנה, וגם מניחין בידיו ורגליו כבלי ברזל כדי שלא יחנק עצמו בידיו ולא יפיל עצמו מאיגרא רמה לבירא עמיקתא.

5. See *Bei'ur Halacha* 329, ד"ה אלא.

6. Specifically, it was recommended that he be fed the meat of a chicken that died naturally, without *shechita*.

Certainly, this is an illness that involves a risk to life, for even if he is not endangered by this illness, nevertheless, he is in danger of killing himself with his own hands, and therefore people are careful not to leave with him any destructive instrument, even a small needle, and they also place iron chains around his hands and feet so he will not choke himself or jump from a high rooftop to a low ditch.

By the same token, it would seem, it would be permissible for an OCD patient to undergo treatment that entails suspending *mitzvos* in order to save him from the potential fatal effects of this disorder.

ספיקות החמורות אשר אין להן קץ וסוף

Rav Weiss emphasizes that all this applies specifically to the *mitzva* observance of the patient himself. Others, however, are not permitted to compromise their fulfillment of halachic requirements for the sake of his treatment. Thus, for example, if an OCD patient is unable to properly recite *kiddush*, and he has a family, someone else should recite *kiddush* for everyone at the table. They should not forfeit the *mitzva* of *kiddush* for the sake of the patient's exposure and response prevention therapy.

This distinction poses an especially difficult problem in the case of a married woman suffering from OCD, who must prepare for immersion in the *mikveh* each month. Quite obviously, a couple may not resume marital relations if the woman did not properly ensure the absence of *chatzitzos* in her hair and body, yet, at the same time, it is imperative for the woman to overcome her obsessive tendencies and avoid excessive anxiety over the preparations for immersing. Such cases must be discussed with a competent halachic authority, who will provide guidance for the *mikveh* attendant, informing her of the minimum requirements that the woman needs to meet for her immersion to be valid, and which customary measures can be waived out of consideration for the patient's condition.

It is worth noting in this context an enlightening passage written by the Ramban (end of *Hilchos Nidda*) warning against unnecessary stringency and obsession with regard to preparations for the *mikveh*:

ומדיני חציצה לא טוב היות האדם מחמיר יותר מדאי ומחפש אחר הספיקות לפסול טבילתה בדבר הקל, כי אם כן, אין לדבר סוף. אלא, אחר שחפפה ראשה וסרקה במסרק וחפפה ורחצה כל גופה בחמין ונזהרה לבלתי תגע בשום דבר חוצץ, ותעשה טבילתה בפשיטות איבריה וכל גופה, לא יכניס אדם ראשו בספיקות החמורות אשר אין להן קץ וסוף, כגון עצמה עיניה ביותר, קרצה שפתותיה ביותר ומשאר הספיקות, כי מי יוכל להבחין בין עצמה ביותר ובין לא עצמה ביותר.

With regard to the laws of *chatziza*, it is not advisable for a person to be excessively stringent and to look for uncertainties to disqualify the immersion over some trivial matter, for if so, there is no end. Rather, after she cleaned her hair, combed it with a comb, cleaned and washed her entire body with hot water, was careful not to touch anything that could make an obstruction, and performed her immersion while spreading out her limbs and her entire body, one should not then give thought to grave uncertainties that are endless, such as whether she closed her eyes too tightly, clenched her lips too tightly, and other questions, because who can distinguish between too tightly and not too tightly?

In general, and certainly when dealing with a patient suffering from obsessive-compulsive disorder, a common sense approach is needed to ensure that halachic requirements are satisfied without excessive worry. A fine line — or perhaps not such a fine line — separates between proper halachic vigilance and harmful anxiety. Particularly in the case of an OCD patient, one must ensure to distinguish between strict halachic requirements and unnecessary, stress-inducing stringency, so that halachic observance will bring joy and fulfillment, and not aggravation and anxiety.

INTERVIEWS

Rav Asher Weiss on *Headlines with Dovid Lichtenstein**

OCD is very common and very prevalent in our society. I am sometimes asked about people who are suffering from OCD and have difficulty *davening* properly, and sometimes people are tormented by the way they *daven* or *bentch*.

The *teshuva* in *Minchas Asher* deals with a *talmid chacham* who felt he could not even say Hashem's Name properly, and he spent many hours a day just trying to *bentch*, recite *Shema*, and *daven*. The *psak* I gave him, basically, was that he should try to daven once and do his best, but never go back to repeat a *Shem*, *beracha*, or *pasuk*.

The *Chasam Sofer* argued that when a child suffers from limited mental capacity, it is in our interest to bring him into the category of a *בר חיובא* and enable him to fulfill all the *mitzvos*, and this overrides [Torah law]...

The treatment of OCD necessitates letting these people get over the tension and stress. So even if he would not properly fulfill these *mitzvos*, our *psak*

would be: do the best you can, and move on. This is the only chance of helping these people in their healing process and enabling them to fulfill all the *mitzvos* בשלימות in the future.

This person turned to me once again, and, persisting, asked, “Do I fulfill the *mitzva* of *tefilla* or not?” I wrote an additional *teshuva*, which is not printed in my *sefarim* but which I hope will be included in *chelek 3* [of *Shu”t Minchas Asher*]. I argued — and it’s a big *chiddush*, but I stand behind it — that when it comes to the *mitzva* of *tefilla*, we do the best we can. Not only is one not obligated to do more — besides the *psak* that one should do what he can and move on because our primary interest is that he is healed — but he also fulfills the *mitzva*. This concept is unique to *tefilla* and to one other *mitzva* — *teshuva*. With regard to these two *mitzvos*, if a person is unable to fulfill the *mitzva* fully — not because he does not want to, but because of רצון ה' — then he fulfills the *mitzva* by doing what he can.

This is based on various sources in *Chazal*. The *Midrash Tehillim* (45) says:

רחש לבי דבר טוב – להודיעך שלא יכלו להתוודות בפייהם, אלא כיון שרחש לבם בתשובה קבלם הקב"ה.

“My heart has thought a good word” (*Tehillim* 45:2) — this is to teach you that [the sons of Korach] were not able to confess with their mouths, but since their hearts were moved by repentance, God accepted them.

The Rambam writes in *Hilchos Teshuva* (1:1) that מעכב is וידוי פה — without verbal confession, one does not fulfill the *mitzva* of *teshuva* and one does not earn atonement. Even if one performed complete *teshuva* in his heart, it does not count if he did not verbally confess. Nevertheless, the Midrash says, קבלם הקב"ה — Hashem accepts the *teshuva* of those who are incapable of verbally confessing. As we know, we don’t *pasken* from Midrash. But this is not only a Midrash. The Rosh in *Moed Katan* (3:76) deals with the obligation to say *vidui* before one’s demise, and he says that if one cannot say *vidui*, then if he did his best, he fulfilled the *mitzva* and he earned atonement.

I think we find the same concept regarding *tefilla*. The *Midrash Rabba* (*Shir Ha-Shirim*) says something shocking:

אמר רבי אחא עם הארץ שקורא לאהבה איבה, כגון ואהבת ואיבת, אמר הקדוש ברוך הוא ודלגו עלי אהבה.

If a person who does not know better mispronounces ואהבת את ה' אלקיך as ואהבת את ה' אלקיך — which means, “You should despise Hashem your God” instead of “You should love Hashem your G-d” — *Ha-Kadosh Baruch Hu* nevertheless accepts his prayer. This is a Midrash, but I believe that this is a common denominator

shared by *teshuva* and *tefilla*. These are two *mitzvos* which, more so than other *mitzvos*, are not only an obligation, but also a gift and privilege. The *mitzva* of *teshuva* offers us the opportunity to earn forgiveness for our sins, and Rabbeinu Yona says that this is the greatest gift which *Ha-Kadosh Baruch Hu* bestows upon us. The same is true of *tefilla*. The Gemara says in *Berachos* (20) that *tefilla* is defined as רחמים, and thus even though *davening* is a מצוות עשה שהזמן גרמא, women are obligated in *tefilla*, because they need רחמים no less than men. Like *teshuva*, *davening* is a precious gift, giving us the opportunity to receive *Ha-Kadosh Baruch Hu*'s compassion. To me it is obvious that there cannot be an אדם מישראל who, for reasons that do not depend on him, cannot have the opportunity to fulfill the *mitzva* of *tefilla* and earn רחמי שמיים, or fulfill the *mitzva* of *teshuva* and earn forgiveness.

So my response to those people tormented by OCD, who feel that they cannot *daven* or *bentch* properly, is that not only do I *pasken* that they should move on because they need to heal, but far beyond that — when they do their best, they fulfill the *mitzva* of *tefilla*.

Ha-Kadosh Baruch Hu is שומע תפילת כל פה. This includes people who cannot really pronounce the words as they should. Parents always understand their child. Sometimes I visit people and the babies are chattering away and I don't understand a single word, but the father and mother always understand. *Ha-Kadosh Baruch Hu* is our Father, and He understands our *tefillos*. I am aware there are halachic criteria, but nevertheless, if you can't do any better, you fulfill the *mitzva* of *tefilla*.

Regarding women and *tevila* — I cannot say that *chatzitzta* is the same as *tefilla*. But when the *mikveh* attendant is aware that the woman is totally clean and nothing more needs to be done... we need to do our best to comfort her. I assume that after [washing] once there is no longer any *chatzitzta*. The body of an OCD patient is no different than that of any other person.

[As for treating OCD as a life-threatening situation due to the risk of suicide,] I don't think we need to go to this extreme, because most of the issues we are dealing with involve at most a *mitzvas ase*... [But,] there is a famous *teshuva* of the *Chasam Sofer* about an epileptic, and he says that because the epileptic might fall on a rock and hurt himself seriously, even though this is quite remote, he can be considered a חולה שיש בו סכנה. So if the statistics [about the high rates of suicide among OCD patients] are relevant [to the Orthodox Jewish community], then there definitely would be a basis to utilize the concept of חולה שיש בו סכנה. But I don't think we need to go to that extreme.

* Broadcast on 2 Av, 5775 (July 18, 2015).

Rav Dovid Cohen on Headlines with Dovid Lichtenstein*

I don't think that some anxiety which is based on *mitzvos* has no value. I think that in *Ha-Kadosh Baruch Hu's* eyes, the anxiety that a person has for *mitzvos* — as long as it's limited — is a positive thing. The *pasuk* says, *אם בחוקותי תלכו* and *אם בחוקותי תלכו* to mean, *שתהיו עשייה* [The word] *עשייה* means “doing,” but what's *שמירה*? In my humble opinion, it refers to the concept we find in *Chazal* of *דאיגי במצוות* — anxiety because of *mitzvos*. “I didn't *daven Mincha* yet today — what time is *shki'a*?” It's a normal anxiety, and this anxiety, I believe, is *שמירת המצוות*. *Davening* is *עשיית המצוות*. So I don't want to belittle the concept of *דאיגי במצוות*.

However, this must be to a degree that does not make a person sick. I know from speaking to top psychologists and psychiatrists that we have a problem which we can even call the *מחלת הדור* — the illness of our generation, of people who are stressed to the point of requiring professional help. We cannot say that stress has positive value in the eyes of *Ha-Kadosh Baruch Hu* if it brings a person to the point that he needs professional help... The Arizal taught that *simcha* is one of the highest levels, and that through depression a person can reach *שואל תחתית* — even lower than by committing an *aveira*. So we have to be careful with these things. Depression can lead a person to the end of his spiritual life — and I'm not even talking now about his physical life. If as a result of a *mitzva* a person experiences anxiety to the point where it spreads and overwhelms him — we need to be very careful, as this could lead him to *שואל תחתית*.

We need to have a sense of priorities. When it comes to a *mitzva* such as Pesach, which lends itself to anxiety, we must be careful to maintain proper priorities. We have to become knowledgeable. There is nothing in *halacha* that does not have a *machlokes*, so a person has to follow the *psak* of his *מרא דאתרא*. If a person wants to be *machmir*, then he can go a step further, but he first needs to know what the *halacha* is.

Many years ago, I asked Rav Yisrael Zev Gustman, who was in Rav Chaim Ozer's *beis din* when he was 20, 21 years old, the following question. Why is it that there are *poskim*, גדולי ישראל, who say that human beings were twice as big and chickens were twice as big in yesteryear, such that a *כזית* and *כביצה* were twice as big as our [olives and eggs]? We know through archaeological digs of *mikvaos*...that men and women were smaller than today!” He said, “You are right.” Period. A few years ago, it was reported on the first page of the *New York Times* that they found olives in Israel that were preserved, and they were smaller

than our present-day olives. So people tell me that their doctor said they cannot eat *matza*, and sometimes it can lead to severe illness, and I tell them to ask the doctor to think of an olive — even a large olive — and consider whether they can handle one or two of these quantities on the night of Pesach. If the doctor says yes, then do it.

There's a *teshuva* by Rav Moshe that a חולה שאין בו סכנה (an ill patient whose condition is not life-threatening) is exempt from *mitzvos asei*. So if a person can get sick and become a חולה שאין בו סכנה by eating more than a *kezayis* of *matza*, he should be careful not to be *machmir*... It is wrong for a person to become sick as a result of something which is clearly a *chumra*. There's a Yerushalmi about washing walls [before Pesach], and it has value, and the *Mekubalim* say that the perspiration when baking *matzos* is a great source of atonement. These things have value. But if a person does not have the proper balance, then this could lead to terrible things. Depression could lead to terrible things, as can anxiety. They can lead to addictions.

People with OCD are suffering from this illness. So one must be careful and judge himself, and ensure that everything is done intelligently. If a person can handle the stress, then it's wonderful for him to be דאיגי במצוות. But some people cannot handle the stress. There are those who get a rupture lifting 50 pounds, and some if they lift 300 pounds. It's similar with emotion — some can handle more, some less.

Another example — we teach our girls to daven, which is wonderful, but they are not being taught that the main obligation is *Shemoneh Esrei*, and there's some discussion about *Birkos Ha-Shachar* and one hundred *berachos*. There are women who, because of the tremendous burden of being wives and mothers, and sometimes they also have to “bring home the bacon” — pardon the expression — literally have no time to *daven*, and so they don't daven at all, because they know they can't handle it. No one told them that the Chafetz Chayim's rebbetzin didn't *daven* — she just said the minimum, according to the Rambam, because of the burden she carried. If a woman knows that all she really needs is *Birkos Ha-Shachar* and *Shemoneh Esrei*, then she won't give up *davening*, because this is something she could handle. The overwhelming desire to do a *chumra* when *halacha* doesn't require it diminishes from עשיית המצוות. And there are those who become sick as a result of stress.

A woman has to know that dirt is not *chametz*... If you really want to clean everything in the house and do spring cleaning as a *chumra* — fine, but only if you can handle it...

* Broadcast on 24 Adar II, 5776 (April 2, 2016). The interview focused mainly on OCD as it relates to Pesach.

Rabbi Dr. Jonathan Schwartz
on *Headlines with Dovid Lichtenstein**

Very often, there are two different ways people approach Pesach and Yiddishkeit in general. They come in the door and look at a *mitzva*, and many of us look with a very wide open eye, with an appreciation for the beauty and for everything about the *mitzva*. But there is a segment of the population that looks at it with a heavy dose of fear. This is the dividing line between a successful experience with *mitzvos* and an experience that is based less on Yiddishkeit and more on psychological anxiety.

A person who comes into Yom Tov with an understanding that his goal is to focus upon the 'מצוות ה' and the concept of *היא מעורבם* will see all the different responsibilities as steps along a higher purpose. This is the first thing we need to keep our eyes on.

In a shiur given quite a while ago, Rav Scheinberg *zt"l* spoke to women in Jerusalem about cleaning for Pesach, and he made it very clear how important it is to clean but not to go crazy... We have to keep in mind that there is a purpose to what we are doing, and we are guided by *halacha*, which has been handed down generation to generation and interpreted by our *poskim*. There is a higher goal. If people can keep their minds on that, then they can separate from crazy anxiety before Pesach and extremes, and focus on achieving what they need to achieve before and during Pesach.

There is a Harvard study of Judaism and mental health run by Dr. Dovid Rosmarin. He published a series of studies, and one really nailed it. He said that we need to understand that OCD anxiety has nothing to do with religion per se. The cause of OCD is a series of obsessions, recurring unwanted thoughts, that cause a person to do repetitive behaviors. It is not anxiety about religion or *halacha*.

Another *chaver* of mine, Dr. Jonathan Huppert of Jerusalem, published a study in 2007 teaching therapists to make it clear to their patients dealing with OCD that seems to lie in religion that religion is not really causing it. If the person wouldn't be concerned about religion, he would be concerned about something else. It [OCD] affects areas about which a person cares. The patient cares about certain thoughts more than others do, and places undue stress on himself, which in turn causes him to have doubts that he cannot shake. Our Torah tells us what we're supposed to do when we have doubts; the OCD patient gets so overwhelmed by doubts that he goes out of bounds. He just needs to learn where and how he is taking it further than he needs to.

One person is obsessed about cleaning, with not getting sick, so he goes out

of his way to clean obsessively. Somebody else says to himself that he doesn't want the *Ribono Shel Olam* to be angry at him, and he cannot handle the fact that He will punish him. This would cause religion-based OCD.

From my perspective, this comes from a misunderstanding, from mistaken beliefs. A person walks around with a mistaken belief — either he heard something in a *shiur* but paid attention to only half of it, or something somehow developed in his mind. What's more relevant to me as a therapist is to help the person understand that he is thinking errant thoughts which are causing him to have doubts, which are causing him to be scared, which is causing him to go to unreasonable extremes. If it is religion-based, then he is turning it into a halachic matter. His goal is to resolve all doubts, to get rid of all concerns. This is caused by a major fear that he has. In most cases of religion-based OCD, it's some variation of, "I don't want the *Ribono Shel Olam* to get angry at me; I don't want to go to *Gehinnom*." None of us want to be punished, but it's not the totality of how we engage in what we do. As a result, we are able to put this into context and live in a healthy environment and within the boundaries of *halacha* that tell us what to do when we have doubts. Someone who is overwhelmed will wind up running to do whatever he or she can to get out of doubt and can end up distorting *halacha*.

Every single one of us has obsessional thoughts. But a person with OCD lives a disordered life. I want to make sure the person understands where he is obsessing, what's causing him to do this, and to help him learn ways to live a completely normal life and place these thoughts into a context, so he can say, "This is obsessive, and I don't have to pay attention to it. I have to pay attention to reality and to *halacha*."

* Broadcast on 24 Adar II, 5776 (April 2, 2016). The interview focused mainly on OCD as it relates to Pesach.

Dr. Meshulem Epstein **on Headlines with Dovid Lichtenstein***

The gold standard of treatment for OCD is exposure and response prevention. This basically means the person is guided to expose himself to whatever it is he is afraid of — in this case, the fear of *Gehinnom*, of violating *halacha* — and not doing what he normally would in response to the fear, which is repeating or asking a lot of questions...

People who suffer from OCD — the most painful element, what keeps them doing things compulsively, is the inability to tolerate uncertainty. "Maybe the

tefillin are in the wrong place”; “Maybe I damaged somebody”; “Maybe it’s *treif*.” Around 95% of the OCD patients I treat are people who suffer from “Halacha OCD.” We have to be very careful when we go to a *rav*, because what happens is that they get reassurance from the *rav*, in which case we may be unwittingly reinforcing OCD by providing reassurance, and now every time they feel uncertain, they will have to go to a *rav* for reassurance. Sometimes, asking a *rav* could provide more certainty for the person, which is the worst thing for an OCD patient. We’re trying to condition him through behavioral exercises to accept more uncertainties. I say to a patient: “Your reality is no different than anyone else’s, but you suffer from anxiety that constantly reminds you of that small chance of something going wrong. But the reality is that we all live in the same world, and everyone lives with uncertainty — halachic uncertainty, uncertainty about physical health, etc. There are many decisions in life which we don’t get to know how great they are until later on in life, or never at all.”

The critical issue is — and many clients have told me this is what made the difference — the acceptance of uncertainty, which is ubiquitous. Everyone has to live with it; it’s part of life. Uncertainty is part of our halachic life. There is no way to avoid it, and this is what we want our clients to learn — that their compulsions are a way of running away from uncertainty.

* Broadcast on 24 Adar II, 5776 (April 2, 2016).